

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Pilna laika studijas

1. līmeņa profesionālā studiju programma

“Pirmsskolas skolotājs”

KRISTENA RAKSTIŅA

**4-5 gadīgu bērnu emocionālā pārdzīvojuma sekmēšana
mākslinieciski radošajā darbībā vizuālajā mākslā pirmsskolā**

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs:

_____ Doc. _____ Dr. paed. _____ Daiga Kalēja-Gasparoviča

Akadēmiskais amats Zinātniskais/akad. Grāds Vārds, Uzvārds Paraksts

RĪGA 2023

ANNOTATION

This qualification paper is written by Kristena Rakstina and the theme of it is «**Promotion of Emotional Experience Among 4 - 5 Year Old Children in Artistic Creative Activity During Visual Arts.**» This theme was chosen based on actuality of problem, an increase of importance of emotional experience, but lack of specific developed criteria and methods how to meaningfully and purposefully promote emotional experience of children. **The aim** of paper is to analyze theoretically and to check practically how purposefully organized lessons in visual arts in preschool promote emotional experience of 4-5 year olds.

At the beginning of the theoretical part there are examined emotionality as a concept and emotional experience, classification of emotions, as well as conclusions of different authors about emotionality. In order to better understand this process, psychological characteristics of preschool children, in connection with the possibilities of promoting emotionality, are examined.

In the 2nd chapter of the theoretical part there is examined artistic creative activity in preschool, its meaning, as well as necessity and opportunities of its promotion. There are examined principles, methods and criteria, by which visual art lessons in preschool should be organized. There are also examined options and techniques how to promote artistic creative activity and emotional experience in lessons.

In the 3rd part of the qualification paper an empirical study is described. In the first part of it there are developed evaluation criteria of emotional experience and content of pedagogical activities. There are also chosen means and techniques to promote emotional experience. In this part there is created a short description of each child being studied to get the perception of the child's abilities.

In the second part of the empirical study, developed lessons are tested in action, by organizing and analyzing lessons of visual arts, using previously selected methods and obtained data.

In the third part of the empirical study, by using empirical method, it is determined which learning content provides the strongest emotional experience and there is also made analysis of children.

The obtained results are compared and conclusions are made. Based on conclusions, the research question has been answered and recommendations for preschool teachers are developed.

Key words: emotional experience, emotional characteristics, visual arts, promotion of emotional experience.

Structure of the paper: 53 pages, 11 images, 13 tables, 37 sources, 6 attachments.

ANOTĀCIJA

Kvalifikācijas darbu izstrādāja Kristena Rakstiņa un darba tēma ir “*4-5 gadīgu bērnu emocionālā pārdzīvojuma sekmēšana mākslinieciski radošajā darbībā vizuālajā mākslā*”. Šī tēma tika izvēlēta, pamatojoties uz problēmas aktualitāti, pieaugot emocionālā pārdzīvojuma nozīmīgumam vizuālajā mākslā pirmsskolā, bet neesot izstrādātiem konkrētiem kritērijiem un metodēm, kā jēgpilni un mērķtiecīgi sekmēt bērnu emocionālo pārdzīvojumu. **Darba mērķis** ir teorētiski analizēt un praktiski pārbaudīt kā mērķtiecīgi organizētās nodarbības vizuālajā mākslā pirmsskolā sekmē 4-5 gadīgu bērnu emocionālo pārdzīvojumu.

Kvalifikācijas darba teorētiskās daļas sākumā tiek aplūkota emocionalitāte kā jēdziens un emocionālais pārdzīvojums. Emociju klasifikācijas, sastāvdaļas, kā arī dažādu autoru viedokļi un atziņas par emocionalitāti. Lai labāk izprastu šo procesu, tiek apskatīts pirmsskolas vecuma bērnu psiholoģiskais raksturojums, saistībā ar emocionalitātes sekmēšanas iespējām.

Teorētiskās daļas 2.nodaļā tiek izziņāta mākslinieciski radošā darbība pirmsskolā tās nozīme, sekmēšanas iespējas un nepieciešamība. Tiek aplūkoti principi, metodes un kritēriji, pēc kuriem būtu ieteicams izstrādāt vizuālās mākslas nodarbības pirmsskolā. Kā arī tiek izpētītas iespējas un paņēmieni kā nodarbībās sekmēt mākslinieciski radošo darbību un emocionālo pārdzīvojumu.

Kvalifikācijas darba 3.nodaļā tiek aprakstīts empīriskais pētījums, kur tā pirmajā daļā tiek izstrādāti emocionālā pārdzīvojuma vērtēšanas kritēriji. Izstrādāts pedagoģiskās darbības saturs, izvēlēti izmantojamie līdzekļi un paņēmieni emocionālā pārdzīvojuma sekmēšanai. Izveidots īss katra pētāmā bērna apraksts, lai gūtu priekšstatu par bērnu spējām.

Empīriskā pētījuma otrajā daļā izstrādātās nodarbības tiek pārbaudītas darbībā, organizējot un analizējot vizuālās mākslas nodarbības, izmantojot iepriekš izvēlētās metodes tika iegūti dati.

Empīriskā pētījuma trešajā daļā tiek noteikts kurš mācību saturs sniedz dziļāku emocionālo pārdzīvojumu, pielietojot empīrisko metodi un veikta bērnu darbu analīze. Salīdzināti iegūtie rezultāti un izdarīti secinājumi. Balstoties uz secinājumiem atbildēts uz pētījuma jautājumu, un izstrādāti priekšlikumi pirmsskolas skolotājiem.

Atslēgas vārdi: Emocionālais pārdzīvojums, emocionālais raksturojums, vizuālā māksla, emocionālā pārdzīvojuma sekmēšana.

Darba struktūra: 53 lpp., 11 attēli, 13 tabulas, 37 avoti, 6 pielikumi.

Saturs

| | |
|---|----|
| Ievads..... | 6 |
| 1. Emocionalitāte kā jēdziens un emocionālais pārdzīvojums..... | 8 |
| 1.1. Emocionālais pārdzīvojums un tā sekmēšana pirmsskolā..... | 8 |
| 1.2. Pirmsskolas vecuma bērna raksturojums..... | 12 |
| 2. Mākslinieciski radošā darbība vizuālajā mākslā..... | 18 |
| 2.1. Mākslinieciski radošā darbība un tās sekmēšana..... | 18 |
| 2.2. Vizuālā māksla pirmsskolā..... | 22 |
| 3. Empīriskais pētījums..... | 31 |
| 3.1. Pētījuma metodoloģija..... | 31 |
| 3.2. Pētījuma norise..... | 35 |
| 3.3. Pētījuma rezultāti un to analīze..... | 41 |
| Secinājumi..... | 50 |
| Literatūras un avotu saraksts..... | 51 |
| Pielikumi | |

Ievads

Emocijas ir cilvēkam piemītošas izjūtas, pārdzīvojumi, dažādas reakcijas, kuras ir nozīmīgas visu dzīvi saskaroties ar sabiedrību. Galvenā lomā emocionālās attīstības sekmēšanā ir bērnam tuvajiem cilvēkiem gan ģimenē, gan pirmsskolā. Nozīme ir gan fiziskajai, gan psiholoģiskajai videi. Bērns savā uzvedībā atspoguļo apkārtējā vidē uzkrātās emocijas. Teorijā norādīts un pieredze rāda, ka emocionālā saikne ar bērnu pastāv jau prenetālajā attīstības stadijā, tieši tāpēc māmiņas izmanto saziņu ar mazuli pieskaroties vēderam un sarunājoties ar to, dziedot šūpuļdziesmas, sarājot mazuli, ja tas vēderā spārdās. Kad mazulis piedzimst viņš uztver un sajūt apkārtējo vidi un izdzīvo savas māmiņas un ģimenes emocijas. Tā kā zīdains nemāk runāt, tad viņš savas vajadzības izsaka emociju veidā, piemēram, kad gribās ēst, mazulis raud. Emocijām ir būtiska loma bērna, kā personības attīstībā. Tieši tāpēc vecāku un bērnu attiecības ir ļoti pakļautas emociju mijiedarbībai. Vecāki nevar palikt vienaldzīgi pret to, ko jūt bērns un arī bērns augot sāk pieskaņoties vecāku garastāvoklim, piemēram, uzvedoties klusi brīdī, kad vecāki ir dusmīgi. Būtiski vecākiem ir saprast, ko jūt viņu bērni, kā arī sniegt emocionālo atbalstu un emocionālo mieru, tā radot bērnam drošības sajūtu. Vecākiem vajag ar bērnu runāt, lai noskaidrotu kāpēc bērns jūtas dusmīgs, nomākts vai bēdīgs, jācenšās panākt, ka bērns izprot savu emocionālo stāvokli.

Lai bērna attīstība ritētu sekmīgi, skolotājam būtiski nodrošināt tādu vidi un atmosfēru, kurā bērns jūtas emocionāli droši. Ja bērns jūtas droši vidē, kurā atrodas, tad viņš pauž savas emocijas, stāsta, kas viņu sarūgtina vai iepriecina, tādejādi ir iespēja novērot bērna emocionālo attīstību. Bērna galvenā aktivitāte un dzīvesveids pirmsskolas izglītības iestādei ir rotaļa. Liela nozīme emocionālās attīstības veicināšanā ir arī **vizuālajai mākslai**. Vizuālo mākslu var izmantot, lai izprastu bērna emocionālo stāvokli īpaši stressa situācijās, kā arī, lai veicinātu pozitīvu emociju rašanos.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, tika izvēlēts pētījuma temats: *4-5 gadīgu bērnu emocionālā pārdzīvojuma sekmēšana mākslinieciski radošajā darbībā vizuālajā mākslā pirmsskolā.*

Pētījuma objekts: mākslinieciski radošā darbība vizuālajā mākslā pirmsskolā

Pētījuma priekšmets: 4-5 gadīgu bērnu emocionālais pārdzīvojums

Pētījuma mērķis: teorētiski analizēt literatūru un praktiski pārbaudīt kā mākslinieciski radošajā darbībā vizuālajā mākslā pirmsskolā sekmējams 4-5 gadīgu bērnu emocionālais pārdzīvojums.

Pētījuma jautājums: kā mākslinieciski radošajā darbībā vizuālajā mākslā pirmsskolā sekmējams 4-5 gadīgu bērnu emocionālais pārdzīvojums.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt literatūru par pirmsskolas vecuma bērna emocionalitāti un emocionālo pārdzīvojumu.
2. Analizēt literatūru par mākslinieciski radošo darbību vizuālajā mākslā pirmsskolā.
3. Praktiski pārbaudīt teorētiskās atziņas empīriskā pētījumā un analizēt iegūtos rezultātus.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskās – literatūras analīze
2. Empīriskās - pedagoģiskais vērojums, bērnu darbu analīze

Pētījuma bāze: XXXX pirmsskola, 7 bērni vecumā 4-5 gadi

Pētījuma norises laiks no 2023.gada janvāra sākuma līdz 2023. gada marta beigām

1. Emocionalitāte kā jēdziens un emocionālais pārdzīvojums

1.1. Emocionālais pārdzīvojums un tā sekmēšana pirmsskolā

Emocijas galvenokārt ir atkarīgas no centrālās nervu sistēmas īpatnībām, kas nosaka cilvēka temperamentu. Emocionalitāte ir viena no temperamentu raksturojošajām komponentēm. Cilvēkus iedala emocionāli noturīgos un emocionāli nenoturīgos. Noturīgie ir savaldīgi un māk kontrolēt savas izjūtas. Turpretim, emocionāli nenoturīgie cilvēki ir nesavaldīgi un izrāda savus pārdzīvojumus. Emociju izpausme ir atkarīga arī no audzināšanas, vispār pieņemtajiem pieklājības noteikumiem, dzīves pieredzes un cilvēka ieradumiem (Vumi Said, 2008).

Emocijas arī tiek skaidrotas kā procesi, kuri regulē psihi. Tās nodrošina cilvēkam iespēju rīkoties mērķtiecīgi, kā arī norāda uz notikušā personīgo nozīmīgumu, sasaistot izziņas procesus un personības struktūru (Breslavs G, 1999).

Psihologijā emocijas tiek saistītas ar sajūtām definētas arī kā sarežģītu sajūtu stāvoklis, kas izraisa gan fiziskas, gan psiholoģiskas izmaiņas, un ietekmē cilvēka domāšanu un uzvedību. Kā jau iepriekš tika minēts emocionalitāte ir saistīta ar virkni psiholoģisku parādību - temperamentu, personību, garastāvokli un motivāciju (Cherry, 2019).

Ja runā par bērnu emocionālo raksturojumu, tad D. Lieģeniece apgalvo, ka bērni spēj ārkārtīgi emocionāli uztvert apkārtējo vidi, ja tiek nodrošināta "barība" jutekļiem. Šie bērnības iespaidi ir vienreizēji, spilgti un neatkārtojami. Augstākā tīksmes pakāpe pirmsskolas vecuma bērniem ir prieka afekts, kas rodas tad, kad labam organisma stāvoklim pievienojas patīkami ārējie iespaidi, kas rosina interesi (Lieģeniece, 1992).

Lai izprastu jēdzienu emocionālais pārdzīvojums, un noskaidrotu kā to sekmēt pirmsskolā ir jāsāk ar emociju jēdziena apskatīšanu. Emocijas ir organisma reakcija, kas ietver sevī tādus komponentus kā fizioloģisku uzbudinājumu, uzvedības ekspresiju un apzinātu pieredzi. Emocijas regulē psihiskās darbības un uzvedību. Tās ir vērstas uz aktuālu vajadzību apmierināšanu, un slikti padodas gribas kontrolei, kā arī emocijas ir grūti izraisīt pēc paša vēlēšanās (Oļukalne D. 09.04.2013).

Emocijas rodas kā atbildes reakcija uz kādu noteiktu situāciju un ir īslaicīgas.. Šāda veida emocionālo pārdzīvojumu izjušanai ir svarīga loma personības attīstībā. Emocijas ir filtrs un sniedzas pāri racionālajai domāšanai, tādā veidā ļaujot mums izveidot sajūtu pasauli, kura bieži vien attēlos to, ko reiz dēvēsim par īstenību (Zuili, 2015).

Pedagogiem savā darbā ir jānovēro bērna emocijas un jāpielietot atbilstošus paņēmienus, lai veicinātu bērna emocionālo attīstību, piemēram, rotaļu, vizuālā mākslu vai

mūzika. Tāpat ir svarīgi bērnam piedāvāt personīgi nozīmīgas darbības, neuzpiežot neinteresanto, jo bērns pilnvērtīgi attīstās brīvā, nepiespiestā gaisotnē.

Emocijas izpaužas kā:

- ārējas ekspresīvas pārmaiņas mūsu uzvedībā (mīmika, pantomīmika, runas intonācija utt.);
- dažāda tipa pārdzīvojumi, ko mēs saucam par prieku, bailēm vai nemieru;
- pārmaiņas organismā, kuras parasti saistās ar attiecīgiem emociju nosaukumiem;
- izziņu zonas pārmaiņas – tā, piemēram, bailes it kā paplašina objektu skaitu, kas var būt bīstami, un prasa no mums nepārtrauktu modrību, sekojot šiem objektiem (Breslavs G, 1999).

Emocijas ir nervu impulsi, kas mūs mudina rīkoties. Emociju iespaidā rodas tūlītējas darbības plāni problēmituācijās risināšanai. Pats vārds emocijas tulkojot no latīņu valodas (kustēties, virzīties projām) norāda, ka ikvienas emocijas ietver kustības, darbības jēdzienu. Tas, ka emocijas noved pie darbības vislabāk redzams, vērojot mazus bērnus vai dzīvniekus. Tikai pieaudzis cilvēks spēj emocijas nošķirt no organisma reakcijas uz kairinājumu (Golumens, 1995).

No iepriekš minētā var secināt, ka tā kā bērniem nav spējas emocijas nošķirt no organisma atbildes reakcijas uz tām, pedagogiem ir svarīgi spēt virzīt šo bērna nenovēršamo emocionālo reakciju pareizajā virzienā. Lai bērni labāk spētu izprast savu emociju dabu pirmsskolā pedagogi var izmanto radošo darbību – vizuālo mākslu. Radoši darbojoties bērni izjūt emocionālo pārdzīvojumu, gūst izpratni par savām emocijām, attīsta spēju grupēt tās, apzinās emociju rašanās iemeslus, un spēju tās izpaust radoši, tas viss sekmē bērna personības attīstību.

Lai spētu veicināt bērnu emocionālo pārdzīvojumu, ne tikai bērniem ir nepieciešamas zināšanas par emocijām, bet arī pedagogiem ir jāspēj grupēt un izprast cilvēka emocijas.

Emociju veidus iedala pēc vairākiem kritērijiem:

- **Pēc ilguma:**

- noskaņojums – ilgstoša, bet maz izteikta emocija,
- kaisle – mazāk ilgstoša, bet jau izteiktāka emocija,
- afekts – īslaicīga, bet ļoti spēcīga emocija (vētrains, emocionāls „uzliesmojums”).

- **Pēc rakstura:**

- pozitīvas emocijas – prieks, sajūsma un uzticība u.c.
- negatīvas emocijas – bēdas, nomāktība u.c.

- **Pēc ietekmes uz cilvēka rīcību:**

- mobilizējošās emocijas. Tās mobilizē kādu šķēršļu pārvarēšanai (pozitīvās emocijas un dusmas).

- demobilizējošās emocijas. Tās traucē pārvarēt radošās grūtības (bailes, kauns) (Emocijas un to veidi, 2008).

Emociju ir daudz, un ir grūti novilkt robežu starp emocijām kā procesu un dažādiem emocionālajiem stāvokļiem, tāpēc tiek uzskatīt, ka pastāv **10 pamatemocijas, no kurām citas tiek atvasinātas: (interese, izbrīns, prieks, bēdas, ciešanas, dusmas, bailes, riebums, nicinājums, vaina, kauns)**. Ja aplūko tās pēc noskaņas tad var konstatēt, ka pārsvarā emocijas ir negatīvas, pozitīvo emociju ir proporcionāli mazāk (Изард, 1999; Šteinberga, 2013).

Pamata emocijas jāsaprot kā emocijas, kuras ir evolucionāri veidojušās cilvēka attīstības laikā. Piemēram, līdzīgas sejas izteiksmes, kas raksturīgas gan cilvēkiem, gan primātiem. Pamata emociju parādīšanās iemesli visbiežāk ir universāli. Draudi dzīvībai izraisa bailes, nodevība izraisa skumjas, dusmas. Cilvēkam attīstoties un saskaroties ar kultūru un individuālo pieredzi laika gaitā ir mainījusies emocionālā reakcija uz noteiktiem stimuliem (Изард, 1999).

Ikvienā sabiedrībā eksistē vispārzināmas normas, kas nosaka cik intensīvi un kāda veidā ir pieņemami izpaust emocijas. Lai uzvestos atbilstoši šīm normām cilvēkam ir jāiemācās regulēt savas spontānās emocijas. **Emociju pašregulācija** ir spēja kontrolēt un paust savas emocijas atbilstoši sociālajai situācijai. Pētot definīciju padziļināti, tā ir spēja, prasme atpazīt savas emocijas, vadīt to izpausmi un intensitāti, kā arī izmantot stratēģijas, lai sasniegtu savus mērķus un sekmētu pielāgošanos sociālajai videi (Gross, 2013; Sebre, Miltuze 2022). Emociju pašregulācijas spējas attīstas pakāpeniski līdz ar bērna vecumu, un to ietekmē gan bioloģiskie faktori, piemēram temperaments, gan vides nosacījumi, piemēram audzināšanas pieejas (Sebre, Miltuze 2022).

Metodes un paņēmieni, kā pedagogiem sekmēt bērna emocionālo pārdzīvojumu ir aprakstītas Valsts Saturs Centra izstrādātajos Metodiskajos ieteikumos darba organizācijai pirmsskolā. Tajos tiek teikts, ka emocionālai attīstībai nozīmīgi ir tādi uzdevumi, kas sevī satur pārsteiguma momentu, kādu noslēpumu – pārsteigumu sagādātu citiem. Bērnām prieku sagādā gatavošanās svētkiem, kā arī uzdevumi ar nelielu grūtības pakāpi, kuru pārvarot, bērns gūst apliecinājumu savām spējām. Svarīga vieta zināšanu un prasmju apguvē ir gan iegūtajam gala rezultātam, gan procesam, kurā bērns mācās sagādāt prieku citiem, piemēram, izgatavojot ielūgumus, apsveikumus, galda kartītes, telpu rotājumus. Tādā veidā darbojoties bērns apzinās savu līdzdalību un iespējas apkārtējās vides pilnveidošanā, kā arī apgūst prasmi sadarboties, strādājot grupā (Anspoka, Černova, Lanka, 2016).

Skolotāja iespēja padarīt mācības jēgpilnas ir rosinot bērna pārdzīvojuma pieredzes refleksiju. Emocionālā līmenī bērni atpazīst ne tikai bailes un prieku, bet arī sarežģītus

emocionālus stāvokļus, ja skolotājs piedāvā atslēgvārdus sajūtu, izjūtu, emocionālu stāvokļu nosaukšanai, tādējādi palīdzot apzināties neizteikto jēgu (Кристева, 1998; Briška, Kalēja-Gasparoviča, 2020).

Pamatojoties uz teorētisko analīzi tika izsādāta tabula, kas sevī apkopo emocionālā pārdzīvojuma komponentus un to galvenās pazīmes (sk. 1. tabulu).

1.tabula. Emocionālā pārdzīvojuma komponenti

| Kritēriji/rādītāji/ komponenti | Pazīmes |
|---|---|
| Pašregulācija | Atpazīst un nosauc savas emocijas |
| Pašsajūta | Sajūt emociju izraisītās pārmaiņas savā organismā |
| Neverbālā izpausme | Mīmika, žestikulācija, kustība, grimases, stāja u..c |
| Atraisītība | Dabiska vēlme paust emocijas un jūtas |
| Motivācija | Neveiksmes un kļūdas netiek negatīvi uztvertas, priecājas par darba procesu un rezultātu. |
| Elastība | Jaunos apstākļos viegli pārslēdzas no negatīvām emocijām uz pozitīvajām. |
| Empātija | Izturās iecietīgi un jūt līdzīgu citu pārdzīvojumiem. |
| Sadarbība | Sadarbojoties ar komandas biedriem, kopīga mērķa sasniegšanai, viegli vienojas par darba procesu. |
| Aizrautība | Pabeidz iesāktās darbības, notur un koncentrē uzmanību. |
| Paškontrolē | Kontrolē savas emocijas un to izpausmi, mērķtiecīgi rīkojas stresa situācijās. |

Secinājums.

Emociju rašanās pamatā ir mūsu reakcija uz apkārtējās pasaules izraisīto kairinājumu. Tas kādu emocionālo reakciju izjutīs mūsu prāts un ķermenis nosaka vairāki faktori, kā piemēram, domas, atmiņas par piedzīvoto, kā arī reāla saskaršanās ar objektu vai kādu norisi, psihes procesi un īpašības, ģenētiski mantotas īpašības, temperaments. Šo reakciju ir grūti kontrolēt.

Bērni izjūt emocijas īpaši spilgti un saasināti, taču vēl īsti neapzinās to nozīmi, un nespēj tās nosaukt, tāpēc ir svarīgi jau agrīnā vecumā gūt zināšanas par emocijām. Tā kā emocijas

slikti padodas kontrolei, ir nepieciešams pieaugušo atbalsts un mērķtiecīga darbība, lai bērns justos droši un brīvi, tādā veidā radot labvēlīgu vidi emocionālā pārdzīvojuma izjušanai.

1.2. Pirmsskolas vecuma bērna raksturojums

Bērna personības attīstībā pirmsskolas periods (4–7 gadi) ir pats nozīmīgākais. Šajā periodā turpinās visu bērna orgānu attīstība. Kustību koordinācija ir pilnveidojusies, plaukstas muskuļu attīstība un koordinācija ļauj pareizi turēt zīmuli, sasiet mezglu un veikt citas precīzas darbības. Turpinās bērna nervu sistēmas attīstība. Šajā laika posmā bērns pareizi izrunā visas skaņas. Attīstās viņa runa, strauji pieaug vārdu krājums. Bērns intensīvi apgūst runas gramatiskās formas un jaunus, abstraktus jēdzienus. Notiek strauja intelektuālā attīstība, attīstās bērna domāšana, iztēle. Bērna interese virzīta uz cilvēku attiecību, lietu un parādību izzināšanu, tādejādi attīstot arī savus izziņas procesus (Anspoka; Černova; Lanka, 2016).

Aktīvas rotaļas pirmsskolas vecumā trenē bērna ķermeni, attīsta dažādas iemaņas un caur rotaļām bērns pauž savas emocijas. Svarīgi ir ar bērnu pārrunāt spēles noteikumus, jo tie liek bērnam apzināties un vērtēt sevi, vērtēt spēles partnerus un salīdzināt sevi ar viņiem (Anspoka; Černova; Lanka, 2016).

Tāpat pirmsskolas vecumā bērns apgūst prasmi pārvaldīt savu uzmanību, līdz ar to tiek attīstīta tīšā uzmanība, kas ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem veiksmīgai skolas gaitu uzsākšanai. Tīšās uzmanības attīstību veicina konstruēšana un spēles pēc noteikumiem. Kad bērnu interesē darbība, viņam vairs nav nepieciešams piepūlēties, lai pievērstu tai uzmanību. Tādā gadījumā netīšās uzmanības vietā rodas tīšā uzmanība. Bērna uzmanību piesaista tikai pievilcīgi objekti, ar kuriem saistīts emocionāls pārdzīvojums. Bērni uz uztveres objektu koncentrējas tik ilgi, kamēr tas izraisa interesi. Svarīgākais motīvs bērna darbībai vai arī spējai no tās sevi atturēt ir uzslava. Tās dēļ bērns spēj pārvarēt savu iekšējo vēlmi „man gribas...” un respektēt „vajag” (Anspoka; Černova; Lanka, 2016).

4-5 gados bērns sāk jūtīgāk uztvert citu attieksmi pret sevi. Šajā laikā bērns veido tik svarīgu iezīmi kā pašvērtējums. Tas ir viens no svarīgākajiem personības attīstības rādītājiem. Pašvērtējuma veidošanās procesu veicina komunikācija ar apkārtējo pasauli, īpaši, ar pieaugušajiem. Bērns kopē vecāku, vecāko brāļu un māsu uzvedību, pastiprināti pievēršot uzmanību tādai uzvedībai, kas saņem pozitīvu atbildes reakciju no apkārtējiem. Katrs bērns pēc dabas vēlas būt labs, un saņemt uzslavas un atzinību. Tāpēc gan vecākiem, gan skolotājiem ir svarīgi atalgot šādus centienus. Ja bērns rīkojas labi, viņš ir jāatbalsta ar uzslavām, neaizmirstot norādīt, par ko tieši viņš tiek slavēts (Бытченко, 2015).

Bērniem, viņu attīstības periodā (4-7 gadi) sāk parādīties interese par jauniem darbības veidiem: vizuālo mākslu, konstruēšanu un rotaļu. Šajā vecumā bērniem sāk parādīties arī interese par lasīšanu, skaitīšanu, viņi tiecās būt labāki nekā citi, sasniegt labākus rezultātus. Bērniem rodas prieks iepazīt jauno, izzināt un apgūt jaunas prasmes, radoši darboties. Pirmskolas izglītības pedagoga darbs ir mērķtiecīgi organizēt apmācības procesu, radoši nodrošināt bērna spēju attīstīties (Briška; Kalēja – Gasparoviča, 2020).

Apskatot pirmsskolas vecumma bērnu raksturojumu tieši mākslas kontekstā var teikt, ka šajā vecumā bērnam sākas pirmsshēmas stadija (4–7 gadi). Māksla tiek izmantota, lai izteiktu kādu vēstījums, kur mākslinieciskās darbības motivācija ir stāstīt par lietām un notikumiem ar vizuālās valodas palīdzību. Bērns koncentrējas uz savām zināšanām par apkārtējo pasauli, un šo darbu vērtība ir informācijas daudzums un tās saprotamība. Šajā vecumā bērniem patīk stāstīt par piedzīvotiem notikumiem, varoņiem un viņu izskatu. Bērni iztēlojas pasauli, kurā risinās citāda dzīve, un vēlas ar šo informāciju dalīties. Zīmējumā svarīga ir katra detaļa, nenozīmīgu lietu nav. Un nav svarīgi, vai tas ir parādīts no augšas vai profilā, galvenais, lai visiem ir skaidri saprotams, ka tas ir tā un ne citādi (Kalēja – Gasparoviča, 2019).

Pētot bērnu emocionālo attīstību pirmsskolas vecumā var teikt, ka šī vecumposma emocionālais fons ir samērā mierīgs, bez afektīvām izpausmēm par maznozīmīgiem notikumiem. Pieaugušajam ir jāpalīdz bērnam veidot noteiktu emocionālo pārdzīvojumu un jāizsaka novērtējums balstīts uz bērna emocionālo iztēli nevis uz viņa apzinību. Pirmskolas vecumposmā, bērna emocionālajos procesos var novērot reakcijas, kas izpaužas kā raudāšana, sejas aizklāšana ar rokām, dūru savilkšana, priekšmetu laušana un mešana, haotiskas kustības un nesakarīgu vārdu izkliegšana. Taču salīdzinoši ar mazbērna vecumposmu, šīs reakcijas kļūst apvaldītākas un mazāk izteiktas (Burman, 2008).

Pirmskolas vecumā bērna emocionālā pasaule ir bagātīga un dažāda. Šajā vecumā bērns pāriet uz sarežģītāku jūtu gammu. Bērns izjūt ne tikai prieku un bailes, bet arī tādas emocijas kā prieks un dusmas, greizsirdība un skumjas. Tāpat attīstas arī **neverbālā jūtu valoda**, kad emocionālie pārdzīvojumi tiek izteikti ar skatiena, žestu, smaīdu, kustību, balss intonācijas palīdzību. 4-5 gadu vecumā bērns apgūst tādas ekspresijas formas, kā jūtu izpausme ar intonācijas, mīmikas, pantomīmikas palīdzību, kas palīdz bērnam izprast savus un citu cilvēku pārdzīvojumus (Гром, 2010).

Bērni ir biežāk pakļauti garastāvokļa maiņām, nekā pieauguši, jo vēl nespēj kontrolēt savas emocijas. Bērnus viegli iepriecināt, bet vēl vieglāk apbēdināt un apvainot, tā kā viņi sevi tik labi neizprot, un attiecīgi arī nespēj kontrolēt savas emocijas. Tāpēc bērni izdzīvo neparasti lielu emociju gammu pavisam neilgā laika posmā. Bērna noskaņojums lielā mērā ir atkarīgs no

viņu savstarpējām attiecībām ar pieaugušiem un vienaudžiem Visa pirmsskolas vecuma bērna dzīve pakļauta jūtām un emocijām (Гром, 2010).

Sākot ar 4 gadu vecumu, bērns jau diezgan skaidri apzinās, kas ir pieņemama uzvedība un kas nepieņemama, turklāt bērns spēj ar vien labāk kontrolēt savas dusmu izpausmes (Kochanska, Murray & Harlan, 2000; Sebre, Miltuze 2022). Pakāpeniski attīstās sirdapziņa, bērns sāk izjust vainas sajūtu, ja ir pārkāpis noteikumus vai darījis kādam pāri. Vairums bērnu 4 gadu vecumā spēj iedomāties sevi kāda cita vietā un izjust empātiju, kā arī ierobežot savus agresīvos impulsus attiecībā pret citiem.

Bērns sākot ar 5 gadiem veiksmīgi spēj regulēt savas tiešās emocijas un, piemēram, izlikties, ka viņam patīk dāvana, pat ja tā patiesībā likusi vilties. (Sebere, Miltuze, 2022).

Piecu gadu vecumā bērns sāk pārvaldīt jūtas un situācijas ar lielāku neatkarību. Lai izteiktu savas jūtas, emocijas un to cēloni bērns izmanto arvien sarežģītākas frāzes. Šajā vecumā bērni sāk parādīt izpratni un rūpes par citiem, citu emocijām. Viņi arvien vairāk sāk apzināties savas prasmes un paaugstinās viņu pašvērtējums ja tiek gūta atzinība no pieaugušajiem. Krīzes situācijā bērni spēj izmanto savus fiziskos, emocionālos un kognitīvos resursus, kā rezultātā bērns pielieto prasmi nomierināties un kontrolēt savu emociju izpausmi (Сажо, 2019).

Lai bērns ar interesi piedalītos rotaļnodarbībās un pedagogs spētu netieši vadīt bērna rīcību, galvenais pedagoga uzdevums ir radīt bērnam emocionāli pozitīvu attieksmi pret noteiktu darbību. Līdzīgi, lai piesaistītu bērna uzmanību kādam priekšmetam vai darbībai, ir nepieciešams, lai šis priekšmets būtu emocionāli bērnam saistošs. Par šīm emociju un bērna darbības likumsakarībām runā arī Dzintare un Stangaine savā grāmatā “Rotaļa – bērna dzīvesveids” apgalvojot, ka intelektuālu aktivitāti saistot ar emocionālu attieksmi tiek rosināta bērna gribas piepūle, uzvedības pašregulācija, kā arī bērna darbīgums (Dzintere; Stangaine, 2007).

Lai bērns emocionāli attīstītos pirmsskolas periodā ir jāattīsta vairākas kompetences. Pirmsskolēna kompetences, kas ir saistītas ar topošo emocionālo inteliģenci.

Pašpaļāvība. Tā ir bērna spēju apzināšanās valdīt pār sevi, savu uzvedību; apzināšanās, ka viņam, visticamāk, izdosies paveikt visu, ko viņš izlēmis, un ka pieaugušie viņu atbalstīs.

Zinātkāre. Apzināšanās, ka uzzināt kaut ko jaunu ir interesanti un ka mācības var sagādāt patiku.

Mērķtiecība. Vēlme un spēja sasniegt nodomāto un neatlaidīgi tiekties pēc tā. Mērķtiecība ir saistīta ar savu dotību un lietpratības apzināšanos.

Paškontrolē. Spēja valdīt pār sevi un rīkoties atbilstoši savam vecumam; iekšējās savaldības apzināšanās.

Attiecības ar apkārtējiem. Prasme nodibināt emocionālus kontaktus ar citiem cilvēkiem, balstoties uz savstarpējās izpratnes apzināšanos.

Sazināšanās prasme. Vēlme un spēja apmainīties ar domām, jūtām un priekšstatiem. Šī spēja ir saistīta ar uzticību citiem un prieku, kādu sniedz kontakti ar apkārtējiem, tostarp arī ar pieaugušiem cilvēkiem.

Atsaucīgums. Prasme saskaņot savas vajadzības ar citu cilvēku vajadzībām, darot kādu kopīgu darbu.

Atbildības izjūta. Prasme izprast savas rīcības vai uzvedības sekas (Metodiskais materiāls “Obligātās pirmsskolas un sākumskolas izglītības izvērtējums un pilnveides iespējas” 2008).

Tāpat kā skolotāji un vecāki spēj sekmēt bērna personības un emocionālo attīstību ir situācijas, kad bērna emocionālā attīstība var tikt traucēta. Tiek izdalīti 3 vecāku rīcības modeļi, kas var negatīvi ietekmēt bērnu emocionālo attīstību.

Pirmais modelis. Pilnīga nevērība pret bērna jūtām. Nevērīgi vecāki pret bērna emocionālo sarūgtinājumu izturas kā pret ikdienišķu sīkumu vai untumu, kas pēc kāda laika pāries. Viņi neprot izmantot šos emocionālās krīzes brīžus, lai kļūtu bērnam garīgi tuvāki vai arī lai palīdzētu tikt galā ar savām emocijām.

Otrais modelis. Pārāk lieka iecietība un lutināšana. Šie vecāki gan ievēro, kā viņu bērns jūtas, bet uzskata, ka visi paņēmienu, ko viņš „dzīves cīņā” izmanto, lai tiktu galā ar savu uzbudinājumu, ir labi – arī kaušanās. Tāpat kā vecāki, kuri ignorē savu bērnu emocijas, arī šie vecāki tikpat kā nekad neiejaucas un nemēģina ierādīt bērniem kādu citu, piemērotāku atbildes reakciju. Nereti viņi cenšas bērnu pielabināt, teiksim, lai kļiedētu bērna dusmas vai skumjas, mēģina viņu „uzpirkt” vai piekukuļot ar kādu dāvanu. Pārlietu lutinot un neizvirzot prasības, ir praktiski neiespējami ieaudzināt bērnam atbildības izjūtu par savu rīcību un uzvedību.

Trešais modelis. Nicinājuma un necieņas izrādīšana pret bērna jūtām. Šādi vecāki parasti neatzīst savu bērnu jūtu un izpausmes, skarbi nopeļ viņus un uzliek bargus sodus. Viņi var arī vispār aizliegt bērniem izrādīt dusmas un sodīt par visniecīgāko īgnuma izpausmi. (Metodiskais materiāls “Obligātās pirmsskolas un sākumskolas izglītības izvērtējums un pilnveides iespējas”, 2008).

Vecāku pozitīva un atbalstoša reakcija uz bērna negatīvo emociju izpausmēm, to pārrunāšana, piemēram, nosaucot emocijas vārdā, izskaidrojot cēloņus un sekas sakarības, ir cieši saistītas ar labākām prasmēm atpazīt, apzināt un regulēt emocijas. Turpretīm vecāku noraidošā un negatīva attieksme pret bērna negatīvajām emocijām, piemēram sods vai noniecināšana, atstāj negatīvu ietekmi uz bērna sociāli emocionālo funkcionēšanu (Cloe et al., 2009; Sebre,

Miltuze, 2022). Tādējādi bērnam var veidoties nepietiekama izpratne par emocijām un zemākas prasmes emociju regulācijā (Havighurst et al., 2010; Sebre, Miltuze 2022).

Drošības sajūta ir ārkārtīgi svarīga bērna emocionālajai un sociālajai attīstībai. Ja bērns jūtas droši, viņš spēj brīvi doties pētīt pasauli un izzināt to. Ir svarīgi, lai bērnbā bērnam izveidotos izjūta, ka pasaule ir droša, ka uz to var paļauties (Miltuze; Sebre, 2011).

Radot drošu vidi tiek nodrošināta bērna psihiskā attīstība un personības veidošanās. Aprakstot psihisko attīstību un personības veidošanos Sudraba I. apgalvo, ka izteiktā emocionalitāte, jūtīgums, darbīgums un jutekliskā izziņa raksturo šos procesus. Emocijas un emocionālie pārdzīvojumi ir nozīmīgi, caur tiem bērns veido savu pasaules uztveri (Sudraba, 2001).

No iepriekš minētā var secināt, ka būtiskākais pirmsskolas vecuma bērnu emocionālajā raksturojumā ir tas, lai bērns nepalik viens, nesaprasts, ar savām emocijām. Lai bērns iemācītos atpazīt dažādas savas izjūtas, par tām ir jārunā. Nav vēlams baidīties emocijas saukt bērnam saprotamos vārdos un saistīt tās ar piemēriem no dzīves. Šajā gadījumā, kā palīg līdzekli var izmantot pasakas un to varoņu emocijas, kā arī rosināt bērnu atpazīt emocijas vizuālajos mākslas darbos. Vecākiem un skolotājiem ir jāņem vērā visas bērna emocijas un jāņem vērā, ka ar ikvienu no tām viņš var vērsties pie viņiem. Piemēram, ja ir grūti pieņemt, ka bērns ir bēdīgs, bērns var sākt izlikties, ka tāds nav.

Šajā pirmsskolas periodā notiek arī priekšstatu veidošanās un domāšanas darbību attīstība, kas ir cieši saistīta ar bērna emocionālo pārdzīvojumu. Bērna emocionalitāte jāievirza pareizā gultnē un jāregulē tā izpausmes (Golubina, 2007).

Izprotot bērnu psihiskās un personības attīstības likumsakarības pirmsskolas periodā, un nodrošinot to pilnvērtīgu attīstību sadarbojoties gan vecākiem, gan pedagogiem, pirmsskolas posma noslēgumā bērni ir pietiekami emocionāli attīstīti, lai spētu nojaust emocijas tās neizsakot ar vārdiem. Šādi bērni, kuri prot nojaust vārdos neizteiktas jūtas, ir emocionāli vislīdzsvarotākie savu vienaudžu vidū. D. Golumens salīdzina - kā loģiskais prāts savas atziņas izsaka vārdos, tā arī emocijas izteik bez vārdiem. Prasme nojaust emocijas pēc neverbāliem signāliem dod vairākas priekšrocības, piemēram, labāku emocionālās adaptācijas spēju, lielāku jūtīgumu (Golumens, 1995).

Secinājums.

Apkopojot iepriekš minēto informāciju var secināt, ka bērna emocionālā attīstība ir galvenais fakors, lai bērns spētu pilnveidoties visās jomās. Pirmsskolas vecumā emocionalitāte nosaka bērna reakciju uz dažādām situācijām, saskarsmi ar vienaudžiem un pieaugušajiem, adaptācijas spēju jaunās dzīves situācijās. Lai šajā periodā bērna emocionālā attīstība noritētu pilnvērtīgi ir svarīgi radīt drošu un nepiespiestu vidi, bērnam ir jājūtas mīlētam un novērtētam,

tāpat ir svarīgi saņemt pieaugušo atzinību. Intelektuālā un emocionālā procesa saplūšana ir vislabvēlīgākie nosacījumi, lai veidos cilvēka iekšējā attieksme, un tiktu veicināta personības attīstība. Pirmsskolas vecumā bērns apgūst prasmes arī balstoties uz atdarināšanas pamata, tāpēc pareizs pieaugušo piemērs ir nepieciešams, lai radītu izpratni par emocijām.

2. Mākslinieciski radošā darbība vizuālajā mākslā

2.1 Mākslinieciski radošā darbība

Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā radošs ir definēts kā tāds, kas rada oriģinālas idejas vai materiālas vērtības garīgas darbības procesā, tāds, kura radošuma rezultātā rodas daudzveidīgas jaunas idejas, garīgas un materiālas vērtības (Skujiņa V., Beļickis I., Blūma D., Koķe T., Blinkena A., 2000).

Radoša darbība – mērķtiecīga apkārtējās vides un paša cilvēka pārveidošana atbilstoši radošuma kritērijiem.

Radošais process – mērķtiecīgs iekšējs process, kuru stimulē un regulē robi kultūrās vai to daļās. Radošs process padara kultūru sasaistītāku ar cilvēku pašregulāciju (Kalēja-Gasparoviča 2020).

Savukārt pirmsskolas mācību programā radošā darbība tiek aprakstīta, kā tāda darbība kuras laikā cilvēks pēta un pauž savu identitāti, izprot atšķirīgus pasaules uzskatus un tradīcijas, novērtē mantojumu un mākslinieciskās inovācijas. Pirmsskolā bērns vērojot, klausoties un iztēlojoties rod ideju radošam darbam. Savas idejas īstenošanai bērns izvēlās materiālus un eksperimentē ar tehniskajiem paņēmieniem. Darbojoties ar dažādiem materiāliem un tehnikām, lietojot dažādus vizuālās mākslas izteiksmes līdzekļus, bērns īsteno radošas idejas, attīsta iztēli, fantāziju, gūst pozitīvas emocijas no radošā procesa un tā rezultāta (Pirmsskolas mācību programma).

Radošajai darbībai ir apzināts mērķis, kā arī objektīvs, “taustāms” rezultāts, piemēram, zināšanas, risinājums, metode, priekšmets, teksts, rīcība, likums, pasākums, mākslas darbs u.c. Radošās darbības rezultāta sasniegšanai nepieciešami materiāli vai nemateriāli līdzekļi, Ja kādas darbības gaitā notiek radošais process un ja tās rezultāts ir inovatīvs, oriģināls, pirmo reizi, tad to var saukt par radošo darbību (Briška, Kalēja – Gasparoviča; 2020).

Viss atrodas savstarpējā mijiedarbībā. Lai bērns spētu izprast literāro darbu, būtu vēlams šo literāro darbu attēlot, zīmēt jeb izpildīt radošo uzdevumu. Šādā veidā darbojoties bērns aktivizē domāšanas procesus, jo ir nepieciešams atrast uzdevuma risinājumu. Bērns meklē risinājumu savā iepriekšējā pieredzē. Risinot šāda veida radošos uzdevumus bērnam rodas attieksme pret attēlojamo (Dzintere, Stangaine, 2007).

Tiek izšķirti trīs galvenie radošās darbības posmi:

- ieceres rašanās, kur tēls rodas pēc vizuālās informācijas vai aktualizējot personīgi nozīmīgus pārdzīvojumus un iztēlojoties;
- ieceres iznēsāšana, tās pilnveide iztēlē vai praktiskā darbībā;

- ieceres īstenošana, ieceres tēla vizualizēšana, individuālās pieredzes vizualizēts produkts (Bebre, 1997, 2011; Kalēja -Gasparoviča, 2019) .

Pirmsskolas vecuma bērnam iecere radoši darboties rodas vidē, kurā viņš atrodas. Lai nodrošinātu bērna pašizpaušmi nepieciešami tādi priekšnosacījumi, kā īstenības izzināšana, atsevišķu attēlojamo priekšmetu, figūru vai parādību novērošana apkārtējā vidē. Jo radoši aktīvāks ir bērns, jo attīstītāka ir viņa uztvere un novērošanas spējas, jo vairāk ieceru viņš gūst savai darbībai (Hibnere, 2000; Sakr, 2019; Kalēja-Gasparoviča, 2019).

Bērnu radošums kā izglītības rezultāts mūsdienās ir vispāratzīts. Līdz ar to skolotājam jāpieņem tādām prasmēm, kas spēj atrisināt bērna pašizpaušmi, sekmēt uzņēmējspēju un radošas problēmu risināšanas prasmes, jāpalīdzēt bērnam iepazīt un pilnveidot viņa individuālo radošo potenciālu. Svarīgi komponenti skolotāja profesionalitātei ir atvērtība, tolerantums, elastīgums, drosmīgums (Kalēja-Gasparoviča, 2019).

Zīmēšana, gleznošana, veidošana, aplicēšana un citas vizuālās izpaušmes pašas par sevi nav radošas. Vizuālā māksla, kad tā tiek īstenota normatīvi, var ievērojami slāpēt bērnu kreativitāti. Mākslinieciskajā jaunradē visi radošuma aspekti iesaistās tad, ja skolotājs piedāvā paradoksālus uzdevumus, izaicinājumus, emocionālu ekspresiju, spēli, ar dzīvi saistītas lietas, jautājumus un skatījumus, augstu vērtē bērnu patstāvīgo izvēli un interpretācijas brīvību. Vizuālās mākslas priekšrocība radošuma sekmēšanā ir tā, ka, atšķirībā no reālās dzīves, mākslas darbā bērns var atļauties neierobežotu brīvību, izpaužoties spontāni, individuāli atšķirīgi un oriģināli (Briška, Kalēja- Gasparoviča, 2020).

Bērna radošajai attīstībai nepieciešams humānisms un ticība viņa izaugsmes iespējām, kā arī asprātība, joki, spēles, prieks, miegs, bet galvenās aktivitātes rosinātājs un uzturētājs ir māksla, mākslinieciskā darbība.

Radošums tiek uzskatīts par speciālu, savā ziņā noslēpumainu īpašību. Radošums tiek saistīts ar vairākiem aspektiem;

- Radītā ideja vai produkts
- Radīšanas process
- Radoša cilvēka personība
- Radoša vide

Cilvēki izmanto radošumu, lai iegūtu neordināru rezultātu. Par radošu ideju vai produktu parasti uzskata kaut ko oriģinālu un piemērotu jauniem apstākļiem. Radošs rezultāts var būt mākslas darbs, zinātniska teorija vai iztēlē radusies ideja. Radošums ir arī visas cilvēka emocionālās attieksmes un spēju kopums, kas ļauj attīstīt radošas domas, idejas vai iztēles veidolus (Pudāne, 2011).

Ikviens bērns piedzimst ar radošām spējām, taču pedagoga pienākums ir nodrošināt piemērotu vidi, kas sniedz atbalstu bērna radošajiem pūliņiem. Lai cilvēks spētu radoši brīvi darboties ir nepieciešamas divas lietas :

- Psihiskā drošība,
- Psihiskā brīvība.

Psihisko drošības izjūtu rada trīs savstarpēji saistīti procesi:

- Bērnu uzskata par indivīdu un tic viņa spējām, neatkarīgi no jebkādiem nosacījumiem vai bērna spējām;
- Nevērtē bērnu, bet veicina tā pašnovērtējumu;
- Pieņem bērnu tādu kā viņš ir, skatās uz pasauli bērna acīm (Anspaks, 2004).

Radošums pēc savas būtības ir spēle un vieglums. Tas rodas viegli kā mērķtiecīgas darbības blakusprodukts. Darbību mērķtiecīgu padara kreativitātes tehnikas, kuras iekļauj spēles noteikumus. Šie noteikumi kļūst bērnam rosinoši, un darbība – mērķtiecīga. Bērns domā, ka viņš dara kaut ko pavisam citu, kaut ko vieglu, bet rezultātā rada oriģinālu izstrādājumu, inovatīvu risinājumu vai atrod metodi un pilnveido individuāli radošās spējas (Briška, Kalēja – Gasparoviča 2020).

Radošajam procesam būtiska ir atteikšanās no abstraktas, simboliskas, loģiskas domāšanas dominantes, lai ļautu procesā iesaistīties visiem cilvēka psiholoģiskajiem komponentiem – uzmanībai, uztverei, atmiņai, iztēlei, asociācijām, intuīcijai ut.t. (Anspaks, 2004).

Radoša darbība var izpausties mākslas izglītības jomā kā jaunas informācijas un zināšanu interpretēšana un strukturēšana, situācijas analīze no dažādiem skata punktiem, problēmas risinājums, projekta plānošana, dizaina un mākslas darba radīšana. **Emocionālo impulsu radošā procesa ierosināšanai palīdz radīt kultūrā un dzīvē balstīti nozīmīgi mērķi** (Дружинин, 2000; Kalēja- Gasparoviča 2020).

Radošās darbības objektīvai konstatēšanai tiek piedāvāts izmantot tādus kritērijus un rādītājus kā:

- vieglums (fluency) – ideju rašanās ātrums un skaits, pretstats piepūlei;
- elastība, plastiskums (flexibility) – ideju strukturāla daudzveidība, pāreju biežums no vienas radīto objektu grupas uz citu. Pretstats – daudz, bet vienveidīgas idejas;
- izstrādātība (elaboration) – sintezētā tēla (vai risinājuma) detaļu precizitāte, pretstats shematiskumam vai paviršībai;
- oriģinalitāte – idejas unikalitāte, tās neparastums, svaigums, tās pretstats – stereotipiskums – par labu atzīst darba līdzību iepriekš zināmam paraugam. Šos objektīvos kritērijus var labi saskatīt jaunradītajā produktā, un tos var novērtēt neiesaistīts eksperts.

Spontanitāte un vieglums palīdz atraisīties, un rezultātā process un rezultāts veidos jaunu radošās darbības pieredzi (Guilford, 1967; Kalēja -Gasparoviča 2020).

Mākslas darbi ir paša mākslinieka spontānas un brīvas gribas rezultātā radušies un tos nevar radīt izdarot uz mākslinieku spiedienu. Mākslas izglītību nevar nodrošināt ar ārējiem līdzekļiem. Mākslinieciski radošo darbību nedrīks notiekt “mākslīga kontrole no āpuses”. Jebkura uzspiesta darbība pārtrauc personības dabīgo attīstības gaitu un darbību, laupot tai dzīvīgumu, vitalitāti un attīstītāju spēku (Anspaks, 2004).

Mākslas izglītība īstenojama ar mākslas līdzekļiem - tēlotājmākslu, mūziku, drāmu, dažādu derīgu lietu darināšanu. Līdzsvarota darbība un bērna jūtu audzināšana nodrošina:

- Fizisko un garīgo spēju un radošo spēju vingrināšanu;
- Zināšanu, prasmju, vajadzību un jūtu izkopšanu;
- Viengabalainas pasaules ainas izveidi.

Kas savukārt nodrošina bērna kā personības attīstību un pilnveidošanos (Anspaks, 2004).

Personības attīstībai tik svarīgā mākslinieciskā darbība un radošais process ir savstarpēji cieši saistīti. Mākslas darbs top radošā procesā (arī mākslas uztvere ir radošs process), kas nozīmē aktīvu cilvēka līdzdalību, iesaistot visus psihes resursus. Mākslinieciski radošajai darbībai nepieciešamie 6 komponenti:

1. mākslinieka dzīves pieredze;
2. emocionālu impulsu un tā turpinājums;
3. valdošās emocijas;
4. iztēle, kas rada jaunu tēlu, sakārtojot pieredzes faktus jaunās kombinācijās;
5. idejas realizācija materiālā;
6. mākslas tradīcijas, kas noder kā mēraukla jaunrades rezultāta izvērtēšanai (Briška, Kalēja – Gasparoviča, 2020).

Praktiskā mākslinieciskā darbībā bērni rada idejas, izmēģinot daudzveidīgas ideju radīšanas tehnikas, īsteno, prezentē un izvērtē idejas dažādos veidos dažādiem nolūkiem, **vēro, analizē un interpretē mākslas darbus**. Šo procesu laikā tiek radīta iespēja apzināties un mērķtiecīgi izkopt savas individuālās spējas, gūt pašizpaušmes un pārdzīvojuma pieredzi (Выготский, 1991; Briška, Kalēja – Gasparoviča, 2020).

Mērķtiecīgi organizētā pašizpaušmes procesā bērns pamazām sāk novērtēt savas radošās spējas, izprast un novērtēt savu māksliniecisko darbu vizuālo izteiksmību un vērtību. Bērns nerada stereotipa priekšstatus par pasauli un sevi tajā, veido pozitīvu pašapziņu un emocionālu pasaules uztveri. Radoša darbība ir jēgpilna, ja tā ir saistīta ar personīgi nozīmīgu

mērķi: izzināt pasauli un sevi, lai būtu patiesi, lai uzzinātu, atklātu, saskatītu ko jaunu, apietu stereotipus, brīnītos (Kalēja -Gasparoviča, 2020).

Skolotājs, plānojot jēgpilnu nodarbību, iekļauj tajā augstas kvalitātes mācību nodarbības pazīmes:

- nodarbībā noris dzīve, nevis gatavošanās dzīvei;
- sekmējas bērna personības attīstība (mācības ir līdzeklis, bērna personības attīstība ir mērķis);
- skaidra izpratne par vēlamu rezultātu (kādu pieredzi bērns būs guvis, ko viņš zinās, prātīs, kādas vērtības veidos).

Vide un bērnam, kā arī skolotājam nepieciešamie materiāli ir sakārtoti, estētiski un labi pārskatāmi. Nodarbība ir organiska, loģiska, nevis samākslota – visi nodarbības komponenti, t. sk. vērtēšanas kritēriji, ir savstarpēji saistīti (Kalēja -Gasparoviča, 2020).

Secinājums.

Radošās darbības laikā tiek radīts, kas neatkārtojams un oriģināls, dažādas idejas un rezultāts. Radošā darbība ir vērtīga, jo lēmums netiek pieņemts ātri toties tas ir kvalitatīvs, un padara izvēli elastīgu, jo paver prātam jaunas idejas un iespējas. Šīs darbība nedrīks tikt apspiesta apkārtējās vides ietekmē, jo tādā veidā zaudē dabīgo attīstības gaitu. Lai notiktu mākslinieciski radošā darbība tiek savienoti dažādi komponenti, kā dzīves pieredze, emocionālais pārdzīvojums, iztēle, u.c. Dažādu darbību laikā, piemēram, vērojot un analizējot mākslas darbu, dodoties pastaigā dabā, klausoties mūziku, kā rezultātā rodas emocionālais pārdzīvojums un ar to saistītas idejas. Tā kā katram iepriekšējās pieredzes un emocijas ir atšķirīgas arī idejas veicot šķietami vienādas darbības katram var rasties pilnīgi pretējas, tomēr ir svarīgi sniegt atbalstu katrai bērna iecerei, lai bērns spētu sasniegt savu iecerēto rezultātu.

2.2. Vizuālā māksla pirmsskolā

Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomā bērns vēro, klausās un iztēlojas, rada un īsteno ideju daudzveidīgā darbībā, mērķtiecīgi izmanto mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus un, ja nepieciešams, kombinē tos, izvēlas un radoši izmanto dažādus materiālus. Bērns iepazīst latviešu un citu tautu tradicionālajai kultūrai raksturīgo. Stāsta par savu pieredzi radošā darbībā, raksturo vizuālās mākslas, mūzikas un literārā darba radīto pārdzīvojumu (Ministru kabineta noteikumi Nr. 716, 2018).

Katram mākslas veidam ir tam raksturīgi izteiksmes līdzekļi. Pirmsskolā bērns, praktiski darbojoties, sāk iepazīt mākslas veidus (vizuālā māksla, mūzika, teātris, literatūra) un

to izteiksmes līdzekļus. Vizuālajā mākslā pirmsskolā bērns apgūst prasmi variēt un kombinēt līnijas, laukumus, formas, krāsas, ritmus, apjomu (Pirmsskolas mācību programma).

Pētot pirmsskolas mācību programmu tieši bērna emocionālā pārdzīvojuma sekmēšanai ietvertās nostādnes tika secināts, ka satura vienībā, kas ir ietverta Kultūras izpratnes un pašizpaušmes jomā "Emociju un viedokļu paušana kultūras pieredzē", bērnam sasniedzot 3.izglītības posmu ir jāspēj stāstīt par savu pieredzi radošā darbībā, raksturot vizuālās mākslas, mūzikas un literārā darba radīto pārdzīvojumu. Lai sasniegtu šādu rezultātu bērnam nodarbībās ir paredzēts paust savas emocijas, klausoties stāstu, skaņdarbu, vērojot vizuālās mākslas darbu. Kā arī raksturot mākslas darbu un savu radošo darbu, lietojot vārdus, piemēram, košs, grezns, neparasts, prasmīgs, precīzs, priecīgs, spilgts, interesants, jocīgs, mīlīgs, nopietns. Bērns pauž attieksmi un mākslas darba rosinātās emocijas saviem vārdiem vai ar piedāvātajiem atslēgvārdiem. Mākslas darbos gūtās emocijas un idejas izsaka zīmējumā, gleznojumā, dziesmā vai kustību improvizācijā. Kā arī spriež par mākslas darba un sava radošā darba nozīmību kultūras kontekstā, piemēram, iepriecināt tuviniekus (Pirmsskolas mācību programma).

Vadlīnijas pirmsskolas izglītībai noteic, ka bērns pirmsskolā gūst plašu vizuālās mākslas pieredzi. Ir nepieciešamas apgūt zināšanas un prasmes mākslā, lai bērns ideju spētu izteikt kādā noteiktā formā un materiālā. Meistarība mākslā tiek mērķtiecīgi, bet pakāpeniski attīstīta, veicot vingrinājumus ar dažādiem materiāliem un dažādās tehnikās, iepazīstot dažādus tehniskos paņēmienus pozīcijā no vienkāršā uz sarežģīto – tā, lai piedāvātais uzdevums būtu atbilstošs gan bērna vecumam un spējām, gan bērna interesēm un laikam, kurā tas notiek (Kalēja- Gasparoviča 2020).

Lai skolotājs varētu īstenot vadlīnijās noteiktās prasības, kur pašizpaušme vizuālajā mākslā balstīta uz kompetencēm un caurviju prasmēm, nozīmīga ir teorētiskā nostādne: mācīties ar mākslu, kur māksla ir līdzeklis cilvēka harmoniskai attīstībai, daudzveidīgai dzīvesdarbībai, nevis mācīties par mākslu, kur tā tiek apgūta profesionāliem mērķiem (Kalēja- Gasparoviča, 2019).

Māksla ir radīšanas process kuram ir sākums un gals. Radošs process sevī ietver gan redzamos, gan neredzamos procesus. Vizuālā jeb tēlotājdarbība ir radoša procesa noslēguma daļa, kuras rezultātā rodas pabeigts jaunveidojums. Bērnu māksla ir unikāla māksla tādēļ, ka tā ir dabīga, katram indivīdam piemītoša. Vizuālās mākslas mērķis ir sekmēt emocionālo un intelektuālo attīstību, attīstīt radošās spējas, radot interesi par mākslu kā pasaules izzīņas un pašizpaušmes līdzekli (Tēlotājdarbības programma pirmsskolas vecuma bērniem, 2012).

Mācību uzdevumi pirmsskolā tiek izstrādāti tā, lai radītu iespēju atbilstoši katra bērna dotumiem un spējām tikt izpaustiem radošajā darbībā. Galvenie mācību uzdevumi ir:

- attīstīt un pilnveidot vizuālo uztveri, izjūtas, iztēli;

- saskatīt dabā, apkārtējā vidē un mākslā skaisto un daudzveidīgo;
- apgūt prasmi izmantot dažādus vizuālās mākslas izteiksmes līdzekļus;
- veicināt saudzīgu attieksmi pret skaisto un neparasto dabā un kultūrvidē.

Lai bērni spētu apgūt iepriekš minētos uzdevumus, atbalsts šajā procesā ir jāsniedz pirmsskolas skolotājam, tāpēc ir nepieciešams lai mūsdienīgs skolotājs:

- Māca vērot;
- Attīsta tēlaino un asociatīvo domāšanu;
- Veicina roku kustību attīstību;
- Attīsta krāsu mācības un kompozīcijas izpratni;
- Nezīmē priekšā, bet rosina bērnus pašus zīmēt vai gleznot;
- Rāda mākslinieku darbus un stāsta par tiem (Anspoka, Černova, Lanka, 2016).

Skolotāja uzdevums ir rosināt bērnu saskatīt un nosaukt vizuālās atšķirības, raksturot radīto darbu izteiksmīgumu – kādu noskaņu, spēku, kustību, informāciju izsaka līnijas, formas, krāsas, tekstūras, faktūras (Vadlīnijas, 2019). Skolotājam organizējot vizuālās mākslas nodarbības jāievēro vairāki kritēriji:

1. bērnu pašizjūtas un motivācijas radīšana;
2. aktivitātes nodrošināšana;
3. prasmju nostiprināšana vai attīstīšana;
4. droša un attīstoša mācību vide pozitīvi ietekmē pedagoģisko procesu;
5. bērnu harmoniskas attīstības pamatā ir labvēlīgas savstarpējās attiecības starp vienaudžiem un pieaugušajiem;
6. mācību un rotaļu darbības vienotība sekmē bērnu attīstību veselumā (fiziskā, psihiskā un sociālā attīstība);
7. nozīmīgi rezultāti sasniedzami, ja realizējas garīgā un fiziskā vienība, prāta, jūtu un gribas harmonija praktiskā darbībā;
8. „Es” apziņu stiprina darbība, kas atbilst bērnu interesēm, vajadzībām un spējām izpausties aktīvā, radošā darbībā;
9. bērnu patstāvīgā darbība ir veicināma aktīvā darbībā, rosinot bērnus darīt vienkāršus, viņiem piemērotus darbus, izzinot apkārtējo pasauli un apgūstot pieaugušo radīto;
10. bērnu izziņas darbība virzāma tā, lai bērna atklājēja prieks kļūst par rosinājumu nākamajiem uzdevumiem (Frīdenberga, 2003).

Jaunajās mācību vadlīnijās tiek runāts par to kā skolotājiem organizēt savu darbu tā, lai tiktu nodrošināta bērna radošuma attīstība. Mācību process vizuālajā mākslā pirmsskola jāorganizē tā, lai bērnam būtu iespēja stāstīt par savu pieredzi, kas gūta vērojot, gleznojot, kombinējot, veidojot. Nosaukt mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, ar kustībām parādīt to raksturu (ātrs, spēcīgs, maigs, mīlīgs, kluss, skaļš, ass, mīksts utt.) (Vadlīnijas, 2019). Kā arī tiek izdalītas citas skolotāju darba metodes bērna radošuma attīstīšanai;

1. **Vārdiskā metode** - saruna, stāstījums, mākslinieciskais stāstījums, skolotāja parauga izmantošana, mākslinieciskais vārds.
2. **Ilustratīvi - skaidrojošā metode** - jaunas vielas paskaidrojums, darba paņēmieni demonstrēšana, vērojumi, priekšmetu apsekošana, uzskates analīze.
3. **Reproduktīvā metode** (vērsta uz zināšanu un prasmju nostiprināšanu) - vingrinājumu atkārtotā paņēmieni, darbs melnrakstā, dažādu rokas kustību vingrinājumu veikšana (vingrinājumi gaisā u.c.).
4. **Daļēja meklējuma metode** virza bērnus uz patstāvību jebkurā nodarbības momentā: skolotājs piedāvā bērnam daļu no nodarbībā veicamajiem uzdevumiem izpildīt patstāvīgi.
5. **Pētnieciskā metode** tiek vērsta ne tikai uz bērnu patstāvību, bet arī uz to, lai attīstītu bērnu fantāziju un radošumu. Skolotājs piedāvā izpildīt ne tikai daļu jebkura darba, bet arī visu darbu.
6. **Rotaļu metode** (Tēlotājdarbības programma pirmsskolas vecuma bērniem, 2012).

Prasmēm un iemaņām, kas veido zīmēšanas (tēlotājdarbības) tehniku, ir kustību raksturs. Tās veidojas un attīstās pēc tādām pašām likumsakarībām kā jebkuras citas kustību iemaņas. Tādēļ zīmēšanas (tēlotājdarbības) tehnisko iemaņu un prasmju mācīšanās jāievēro to veidošanās noteikumi, bērna fizioloģiskās un psiholoģiskās īpatnības. Bērnam jāapgūst sarežģītu un smalki diferencētu kustību iemaņas, saistītas ar darbarīku un piederumu – zīmuļa, otas, šķēru, u.c. – lietošanu, kas prasa precīzu koordināciju. Bērnam nepieciešams apgūt dažādus tehniskos paņēmienus darbā ar zīmuli un otu, lai varētu tos pielietot atbilstoši mērķim un vizuālajai vērtībai (Vadlīnijas, 2019). Ja bērns neattīstīs rokas plastiskumu, dūrītē vai cieši saspīestos pirkstos tur zīmuli vai otu, roka ātri nogurst, attēlošana sagādā grūtības, un bērns zaudē radīšanas prieku (Anspoka, Černova, Lanka, 2016).

Vizuālās mākslas pamatā ir spontānas izpausmes, bez spēka piepūles, stereotipa, aizspriedumiem un klišejām. Tie ir mākslas darbi, kuri rodas it kā paši no sevis, ārpus paša mākslinieka gribas. Tie ir kā mākslinieka dabas izpausme, radoša impulsa rezultāts, pēkšņa atklāsmē, ko pats mākslinieks pat neapzinās (Jungs, 2009; Kalēja- Gasparoviča, 2019).

Darbā tiek pētīts vizuālās mākslas izteiksmes līdzekļu un paņēmienu **ietekme uz bērnu emocionālo pārdzīvojumu**, tāpēc tiek aplūkotas vizuālās mākslas apguves procesa īpatnības pirmsskolas izglītības iestādē. Vizuālajā mākslā tiek izdalīti dažādi mākslas veidi un izteiksmes līdzekļi:

Glezošana – tehnisko paņēmienu daudzveidība. Emocionālā ekspresija. Bērni pamatā laukumus aizklāj ar ekspresīvu (t. i., dzīvelīgu, kustīgu) triepienu, kur roka strādā ar dažādu ātrumu (ātrāk un lēnāk); dažādu spēku (smagāk un vieglāk); dažādos virzienos (uz augšu, leju, pa labi, kreisi, slīpi) un veidos (virpuļoti, taisni, laužīti). Tātad nekas netiek krāsots, kā tas bieži tiek novērots praksē. Saskaņā ar teorētiskajām nostādnēm ekspresija parādās tad, kad cilvēki ir patiesi. Netiek pielietots milzu spēks mērķa sasniegšanā, ekspresija ir zemapziņas vai arī nepilnīgas apziņas darbība (Vidnere, 1999; Kalēja -Gasparoviča 2020). Gleznojot cilvēks izjūt pasauli un sevi tajā, nevis reproducē citu iemācītas lietas. Uzmanība ir jākoncentrē uz gleznošanas procesu un izjūtām tajā, viņš izjūt, kā emocijas atspoguļojas triepienu veidos un ritmos, to tempā un spēkā.

Bērniem var piedāvāt **liela izmēra laukumus**, kur gleznojumi jāveic grupā. Šādi darbojoties, tiek attīstītas komunikācijas prasmes, jo bērniem jāvienojas par kopīgas kompozīcijas radīšanas nosacījumiem, jārēķinās ar sadarbības partnera viedokli, jāievēro robežas, kuras neapzinoties nosaka paši bērni.

Lai bērna uzmanību novirzītu uz gleznojuma krāsainību, vēlams piedāvāt gleznot uz **melna papīra vai tumšas krāsas pamatnēm**. Ja skolotājs piedāvā bērnam gleznot uz krāsainiem papīriem, ne baltiem, tad gleznošanas procesā bērns atraisās jūtīgai ekspresijai. Katrs triepiens, uzlikts uz pamatnes, krāsa savstarpēji sadarbojas ar pamatnes krāsas toni, radot bērnam vienotas kompozīcijas izjūtu, priekšstatu par glezniecības vizuālajām vērtībām (Kalēja-Gasparoviča, 2019; Kalēja – Gasparoviča 2020).

Grafika – ekspresīvs zīmējums, materiāli, tehnikas, tehniskie paņēmieni. Bērns ar zīmējuma palīdzību stāsta par lietām un notikumiem, turpretī pieaugušais vēlas zīmējumā attēlot lietas un notikumus pēc būtības. Pašmērķīgas rīcības vienkāršākais piemērs ir bērna rotaļa (Sakr, 2019). Rotaļājoties notiek arī zīmēšana, kurā bērns mācās izzināt lietas un parādības, vizuālo valodu un atskārst, ka pasaule ir tik daudzveidīga! Izzinājis pasaules daudzveidību bērns to apliecina savā zīmējumā. Lai bērna meistarība augtu, jāpievērš uzmanība tādu uztveres spēju attīstībai, kuras nepieciešamas zīmēšanai:

- apveida malu (robežu) uztverei;
- laukumu un formu uztverei;
- laukumu lielumu attiecību uztverei (proporcijai);
- gaismas un tumsas (ēnas) uztverei;

- veseluma uztverei (Edwards, 1999; Kalēja – Gasparoviča 2020).

Kolāža, veidošana – materiāli, tehnikas un tehniskie paņēmieni. Mākslas darbu rada, pie darba virsmas (kartona, īpaši sagatavota audekla) pielīmējot dažādus materiālus un priekšmetus, kuri no pamatnes atšķiras ar faktūru vai krāsu: avīzes, tapetes, auduma gabaliņus, koku, mūsdienās arī plastmasu. Izmantoja arī ar krāsu sajauktus pelnus, zāģu skaidas, smiltis – tika radīti efekti, kas iedarbojas ne tikai uz redzi, bet arī uz tausti. Kolāžu var papildināt ar jebkuru tehniku – akvareli, tušu, guašu u. c. Kolāžu veido, lai radītu pārsteiguma efektu, saasinātu mākslas darba uztveres pakāpi (Kalēja – Gasparoviča 2020).

Katram mākslas veidam ir tam raksturīgi izteiksmes līdzekļi. Pirmsskolā bērns tos sāk iepazīt praktiskā mākslinieciskā darbībā. Tas notiek soli pa solim, viegli un rotaļīgi. Bērns vēro un izzina, kombinē un variē, eksperimentē un atklāj krāsu, līniju, laukumus, triepienus, formas, tekstūras un to daudzveidību (“Skola 2030”; Kalēja -Gasparoviča 2020). **Vizuālie izteiksmes līdzekļi:**

- **Līnija** rodas mākslinieka rokas un materiāla fiziskā saskarē. Tā tieši pārnes uz papīra zīmētāja izjūtas/sajūtas.
- **Forma** ir priekšmetam būtiska īpašība, kas padara priekšmetu par to, kas tas ir. Uzzīmēt vai atpazīt kādu priekšmetu nozīmē uzzīmēt vai atpazīt tā formu.
- **Siluets** ir viens apveida gadījums, kad apveids ir vienmērīgi aizpildīts, kad tam nav nekādas iekšējas struktūras.
- **Laukums** ir norobežota plaknes daļa.
- **Krāsa** ir vissubjektīvākais vizuālais elements, ko katrs cilvēks uztver atšķirīgi un tikai vizuāli. Telpa ir pretstats formai.
- **Laukuma aizpildījums** – pilns, biezs, blīvs, tukšs, daudz brīvas vietas, vienmērīgs, nevienmērīgs.
- **Ritms** – vienmērīgi, nevienmērīgi, lēkājoshi, plūstoši, regulāri, neregulāri.
- **Kontrasts** – pretstati vai līdzības (krāsā, formā, virzienā, tumši gaišajās attiecībās), galvenā izcelšana ar kontrasta palīdzību. Tekstūra – laukuma aizklājuma veids, ilūzija par fakturētu virsmu un citi (Kalēja- Gasparoviča 2020).

Bērnu māksla jāuztver kā īpašs mākslas veids. Jāatceras būtiskais – nav neradoša bērns. Bērns ir jāiedrošina un jāaicina. Pedagogam praktiskajā darbībā jāapzinās sava vadošā loma un atbildība. Pirmsskolas vecumā bērns iegūst pirmos priekšstatus par savas un citu tautu mākslu, kultūras mantojumu. Izmantojot dažādus materiālus un tehnikas tiek attīstīta spēja realizēt savas radošās idejas. Bērns radošo spēju attīstībā nozīmē ir viņa interesei par kādu tēlotājdarbības veidu. Tēlotājdarbības nodarbībās – zīmēšanā, aplicēšanā un veidošanā bērns

tiek rosināts izteikt savus emocionālos pārdzīvojumus un attīstīt radošumu Ar tēlotājdarbības palīdzību bērna pasaule kļūst skaistāka, priecīgāka un emocionāli bagātāka (Tēlotājdarbības programma pirmsskolas vecuma bērniem, 2012).

Vizuālās mākslas nodarbībās bērniem ir nepieciešamas vairākas prasmes:

1) tādas prasmes, kas vajadzīgas visas mācību stundās, prasme būt uzmanīgam, klausīties ar izpratni, koncentrēties, lasīt tekstu un attēlus u.c.

2) speciālās vizuāli radošās darbības prasmes: prasme patstāvīgi iztēloties savu radošās darbības ieceri, izvēlēties tai piemērotu izteiksmes līdzekļus, tehniskā risinājuma variantu un kompozīciju, prasme ieceri vizuāli realizēt izvēlētajā papīra formātā, rīkoties ar dažādiem darba piederumiem – instrumentiem, materiāliem, prasme tēla vizualizācijā ar tiem izdarrīt rokas nepieciešamās kustības, novērot, pētīt savus darbības paņēmienus un redzamo rezultātu, ja vajadzīgs veikt sava darba korekciju (Hibnere, Grasmane, 1998).

Bērniem ir iespēja izvēlēties no daudzveidīgiem tēlotājdarbības veidiem. Pedagogi pirmsskolas izglītības posmā iepazīstināt bērnus ar dažādiem mākslinieciski radošās darbības veidiem un tehnikām. Šeit tiek uzskaitīti visbiežāk sastopamie bērna radošā zīmējuma veidi;

- Attēlojumi (zīmējums pēc atmiņas, iztēlojoties, radošās iztēles zīmējums, kompozīcija).
- Ornamentālie darbi (etnogrāfiskā ornamenta elementi, vispārīgās ornametrikas un etnogrāfiskā ornamenta kompozīcijas elementi – metriskais ritms, simetrija un kompozīcijas veidi itniskā rind, dekoratīvā josla u.c.).
- Dekoratīvie darbi (dažādu objektu ornamentāli attēlojumi).
- Lietojamie darbi (apsveikumi, ielūgumi galda kartītes u.c.) (Hibnere, Grasmane, 1998).

Bērni pirmsskolā tiek iepazīstināti ar vizuālajiem izteiksmes līdzekļiem. Vizuālās mākslas darbu veido ar redzi uztverami elementi – punkts, līnija, laukums, krāsa, forma, tumšā un gaišā attiecība, faktūra un kompozīcija. Vizuālie elementi, uztverti ar sajūtām un afektīvi (ķermeniski un emocionāli), izraisa cilvēka psihofizioloģiskas un emocionālas reakcijas, tādējādi rosinot nozīmju veidošanos un ļaujot uztvert vai izteikt neredzamo – mākslas darba saturu. Mācoties par vizuālās izteiksmes līdzekļiem, bērns iepazīst nozīmju veidošanos neverbālā saziņā (Briška, Kalēja – Gasparoviča, 2020).

Lai bērns gūtu pēc iespējas bagātāku pieredzi, zīmēšanas darbiem vēlams piedāvāt un kopīgi izmēģināt dažādus grafiskos materiālus: grafīta un krāsu zīmuļus, eļļas krītiņus un pastelkrītiņus, ogle, dažāda izmēra flomāsterus, pildspalvas; iepazīt dažādus instrumentus – otu, niedrīti, koka skaidu vai skalū u. c., to satvērienus un tehniskos paņēmienus – zīmēšanu ar zīmuļa galu un sānu, dažādus piespiedienus. Katrs no tiem atstāj vizuāli atšķirīgas pēdas uz

papīra lapas, kura savukārt stāsta par atšķirīgām dzīves situācijām un noskaņām: ziemas ledaino vēju zīmē ar krītiņa kantīti, lai līnija rastos griezīga; mākoņu aitiņas zīmē ar krītiņa sānu, lai līnija būtu pūkaina (Kalēja – Gasparoviča, 2020).

Lai jēgpilni sekmētu bērnu radošumu vizuālajā mākslā tiek izdalītas trīs dimensijas – profesionālā, individuālā, konteksta, kuras bērnam ir nozīmīgas saistībā ar vizuālo mākslu. Katrā no šīm jomām tiek izdalīts mācību saturs, un tas kā šis saturs var sekmēt jēgpilnu pārdzīvojumu pieredzi vizuālajā mākslā (sk. 2.tabulu).

2.tabula. Vizuālās mākslas mācību saturs saistība ar bērna jēgpilnu pārdzīvojumu

(Briška; Kalēja – Gasparoviča, 2019).

| Mācīšanās dimensija | Vizuālās mākslas mācīšanās saturs | Jēgpilna pārdzīvojuma pieredze |
|----------------------------|---|---|
| Profesionālā | Vizuālās izteiksmes līdzekļi | Vizuālās komunikācijas pieredze – dinamikas un nozīmju izteikšana un uztvere, saziņa, sapratne, atvērtība, iejušanās. |
| Pratība mācību jomā | Materiāli un tehnika (mākslas darba radīšanas tehnoloģiskais process). | Ķermenisku sajūtu, paškontroles un ietekmes pieredze. |
| Individuālā | Radošais process (idejas radīšana un attīstība (realizācija)) | Darbības prieka, uzdrīkstēšanās, atklāsmes, brīvas izvēles, varas un atbildības pieredze |
| Caurviju prasmes | Pārdzīvojums (emociju, izjūtu, noskaņu, raksturu estētiska komunikācija). | Daudzveidīgu izjūtu un emocionālu stāvokļu (gan savu, gan citu) estētiska pieredze. |
| Konteksta | Informācija (temats, sižets, stāsts, objekts, žanrs, izstrādājuma veids) | Notikumu, parādību, objektu, attiecību subjektīvas nozīmības pieredze. |
| Tikumi un vērtības | Vērtības (nozīmība, prioritātes, motivācija). | Sabiedrības un kultūras vērtību personīga pieredze. |

Kā arī skolotājiem ir jāatceras, ka strādājot ar bērniem, jāizvairās no bērna darbu kritizēšanas vai izturēties nievājoši. Pieauguša cilvēka neizpratne var nonāvēt bērna zīmēt vēlmi. Nevajag bērnam uzspiest pieaugušo priekšstatus par apkārtējo pasauli, jo viņš neredz pasauli tādu kā pieaugušais. Jārespektē bērna redzējums un viņa attieksme pret apkārtējo pasauli (Anspoka, Černova, Lanka, 2016).

Secinājums.

Vizuālā māksla pirmsskolā sevī ietver nepārtrauktu skolotāja un bērna sadarbību. Pedagogam ievērojot bērna interesi par kādu tematu ir mērķtiecīgi jāvirza bērns uz radošo

darbību. Savukārt šīs darbības laikā skolotājs iepazīstina bērnu ar dažādiem mākslas izteiksmes līdzekļiem (līnijām, formām, krāsām, laukumiem u.c.), kultūru dažādību, tēlotājdarbības veidiem, lai bērns spētu pilnvērtīgi realizēt iecerēto ideju. Skolotāja uzdevums ir sniegt nepieciešamo atbalstu un mērķtiecīgi organizēt mācību procesu tā, lai tas noritētu jēgpilni, ietvertu visas trīs dimensijas - profesionālo, individuālo, konteksta un veicinātu bērna radošuma attīstību.

3. Empīriskais pētījums

3.1 Pētījuma metodoloģija

Balstoties uz iepriekš darbā apskatītajām teorētiskajām atziņām tika veikts pētījums. Kā galvenais pētījuma uzdevums ir noskaidrot kā sekmēt 4-5 gadīgu bērnu emocionālo pārdzīvojumu izmantojot radošo darbību vizuālajā mākslā pirmsskolā. Par pētījuma bāzi tika izvēlēta Pirmsskolas izglītības iestāde „XXX”, pētījumā piedalījās 7 bērni vecumā no četriem līdz pieciem gadiem, no kuriem trīs - zēni, četras – meitenes.

Pētījums norisinājās no 2023.gada janvāra, līdz 2023.gada marta beigām, tāpēc pētījuma laikā tika organizētas nodarbības saistībā ar pavasara tuvošanos un tam raksturīgajām norisēm dabā, svētkiem. Pētījums tika organizēts pirmsskolas izglītības iestādē “XXXX”, šī pirmsskolas izglītības iestāde atrodas lauku rajonā. Bērnu skaits, kas apmeklē šo pirmsskolas izglītības iestādi nav liels, tāpēc tiek veidotas jauktā vecuma grupas. Pētījums norisinājās vienā no šāda veida grupām, kuru apmeklē bērni vecumā no 2,5 -5 gadi. Kopā grupu apmeklē 17 bērni, divi no tiem ir no Ukrainas, tāpēc ikdienā sazinās krievu valodā. Grupiņa ir plaša un ērti iekārtota, tajā ir divi lieli logi, kas sniedz daudz dienas gaismas, un dod iespēju ikdienā vēro dabas norises. Grupā valda saliedēta noskaņa, vecākie bērni bieži palīdz un rūpējas par jaunākajiem. Bērni savstarpēji apmainās ar zināšanām, un māca bērniem no Ukrainas vārdus latviešu valodā, kā arī paši labprāt apgūstst citu valodu.

Pētījuma pratiskā daļa norisinājās 2 mēnešus. Tās laikā tika organizētas 6 nodarbības. Lai pētījums noritētu veiksmīgi, sākumā tika izdalīti galvenie realizējamie posmi:

1. Izvēlēties piemērotākās pētījuma metodes
2. Izstrādāt emocionālā pārdzīvojuma novērtēšanas kritērijus
3. Izstrādāt pedagoģiskās darbības saturu, izmantojamos līdzekļus un paņēmienus emocionālā pārdzīvojuma sekmēšanai un organizēt radošo darbību vizuālajā mākslā pirmsskolā;
4. Noteikt kurš mācību saturs sniedz dziļāku emocionālo pārdzīvojumu, pielietojot empīrisko metodi un veikt bērnu darbu analīzi,
5. Salīdzināt iegūtos rezultātus un apkopot secinājumus, balstoties uz secinājumiem atbildēt uz pētījuma jautājumu, un izstrādāt priekšlikumus pirmsskolas skolotājiem.

Pētījuma laikā praktiskā darbībā tika pārbaudītas iepriekš darbā aprakstītās teorētiskās atziņas. Pētījumā piedalījās 7 bērni, vecumā no 4 līdz 5 gadi. Pētījumā bērnu vārdi tika mainīti. Īss katra bērna raksturojums (sk. 3.tabula).

3.tabula. Bērnu raksturojums.

| Bērna vārds | Īss raksturojums |
|-------------------|---|
| Sabīne | Lai arī ikdienā komunicē krievu valodā ir apķērīga un lieliski saprot visus skolotājas norādījumus, atvērta un komunikabla, darbiņus veic rūpīgi un centīgi. |
| Madara | Aktīva un komunikabla meitene, vienmēr izsaka savu viedokli un atbild uz skolotājas jautājumiem garās, izsmelošās atbildēs, izteikti rūpējas par jaunākajiem bērniem grupiņā. |
| Samanta | Meitene ar savu skatījumu uz lietām, vienmēr izdomā oriģinālus risinājumus veicamajam darbam, nopietna un centīga, neizsakās pirmā, bet vienmēr ir savs viedoklis. |
| Amēlija | Ekspresīva un aktīva meitene, bieži mainās garastāvoklis, ilgi nespēj nosēdēt vienā vietā un koncentrēties vienam darbam. |
| Kristofers | Komunikabls, daudz stāsta gan skolotājām, gan grupiņas biedriem, bieži uzdod jautājumus, patīk tīrība un kārtība, darbiņus pilda centīgi. |
| Marks | Klusākais no vecākā vecuma bērniem, vairāk spēlējas vienatnē, uzdevumu veikšanai nepieciešams papildus skolotājas pamudinājums, bet darbi vienmēr izpildīti neordināri, atšķiras no pārējiem. |
| Raivo | Pozitīvs, vienmēr smaida, ar prieku piedalās aktivitātēs, nerunā daudz, bet uz uzdotajiem jautājumiem atbild izsmeloši. |

Emocionālā pārdzīvojuma radošajā darbībā vizuālajā mākslā rosināšana prasa skolotāja mērķtiecīgu darbu. Visas vizuālās mākslas nodarbības tika organizētas balstoties uz bērnu vēlmēm un interesēm, kā arī pirmsskolas programmas vadlīnijām, un tā lai mērķtiecīgi rosinātu bērnos emocionālo pārdzīvojumu.

Lai pedagogs spētu novērtēt bērnu emocionālo pārdzīvojumu radošajā darbībā vizuālajā mākslā izmantojot izvirzītos kritērijus, tika plānotas nodarbības balstoties uz bērnu vecumu un mācību saturu. Pētījuma laikā tika organizētas 6 nodarbības. Nodarbības atšķīrās ar izmantotajiem tehniskajiem paņēmieniem, respektīvi, tika organizētas 2 gleznošanas nodarbības, 2 aplikatīvās nodarbības un 2 grafiskās nodarbības, lai izpētītu, kā mākslinieciski radošajā darbībā vizuālajā mākslā pirmsskolā sekmēt 4-5 gadus vecu bērnu emocionālo pārdzīvojumu (sk. 4. tabula).

4.tabula. Organizēto nodarbību uzskaitījums

| Nodarbības veids | Nodarbības nosaukums | Nodarbības laikā izmantotās metodes | Tehniskie līdzekļi |
|------------------------|-----------------------------|--|--|
| Grafiskās nodarbības | “Rakstainās Lieldienu olas” | Laukuma dalīšana, kompozīcijas radīšana | Eļļas pastelkrītiņi |
| | “Pavasara ziedi” | Zīmējums pēc tiešā vērojuma | Krāsainās pildspalvas, flomāsteri, krītiņi |
| Aplikatīvās nodarbības | “Kukaiņi kustoņi” | Dažādu materiālu savienošana | Dzija, krāsainas stieplītes, dažādas faktūras papīrs, zīmuļi |
| | “Mākoņu stāsti” | Papīra plēšana, faktūras radīšana, darba papildināšana | Papīrs, dzeltens flomāsters |
| Glezošanas nodarbības | “Taureņa lidojums” | Ekspresīvais gleznojums mūzikas pavadībā | Papīrs, guaša krāsas, otas, taurenis |
| | “Meža māte” | Krāsu jaukšana, faktūras radīšana | Guaša krāsas, otas, krāsu jaukšanas palete (A4 lapa, kas ievietota kabatiņā) |

Pētījuma norises laikā skolotāja organizēja iepriekš minētās nodarbības un izmantojot pedagoģisko vērojumu un bērnu darbu analīzi vērtēja, kura no nodarbībām un metodēm izraisa bērniem augstāku emocionālā pārdzīvojuma līmeni.

Pētniecības metodes. Kā pētījuma metodes tika izvēlētas pedagoģiskais vērojums un radošo darbu analīze.

Pedagoģiskais vērojums. Pētījuma metode tika izvēlēta, jo ikdienas dzīvē nepārtraukti novērojot citus cilvēkus, lietas, notikumus, tiek iegūta informācija. Šī informācija palīdz izdarīt secinājumus, pieņemt lēmumus, izvēloties turpmākās darbības. Pirmsskolas pedagoģiskajā procesā novērošana ir galvenā vērtēšanas metode, jo ļauj skolotājam, neiejaucoties bērna darbībā (gan skolotāja inscenētā, gan paša bērna patstāvīgā darbībā), izdarīt secinājumus par novērojamā bērna sasnieguma apguvi. Novērojot skolotājam ir jāredz, jādzird, jāfiksē, jāanalizē un jāsecina” (Valsts izglītības satura centrs, 2011). Šī metode dod objektīvus rezultātus tikai tad, ja pedagogs prot atlasīt būtisko, raksturīgāko, saskatīt vispārīgo un konkrēto. Novērošana kā zinātniska pētniecības metode atšķiras no parastās, ikdienišķās novērošanas ar savu mērķtiecību, plānveidību, kā arī novēroto faktu apstrādi (Smukā, 2011). Lai veiktu mērķtiecīgu novērošanu, un vēlāk spētu kvalitatīvi apstrādāt iegūtos datus, tika izveidota tabula, ka uzskatāmi ļauj fiksēt novērojumus radošās darbības laikā. Tabulā tika iekļauti punkti, kas ļauj analizēt gan pozitīvu bērnu mijiedarbību, gan negatīvu.

Darbu analīze. Turpinot analizēt Valsts izglītības satura centra piedāvātos materiālus kā papildus pētījuma metode, lai iegūtu pilnīgākus rezultātus tika izvēlēta arī bērnu darbu analīze. Jebkurš bērna darbs sniedz informāciju par darītāju. Apskatot darbu var iegūt informāciju par darītāja attieksmi, par viņa rakstura iezīmēm, par apgūtajām zināšanām un prasmēm. Bērna darbības rezultātu analīze iegūst lielāku objektivitāti, ja skolotājs vēro darba tapšanas gaitu, fiksē apstākļus, kādos noritējusi darba tapšana. Šī informācija palīdz noteikt sakarības starp procesu un rezultātu (Valsts izglītības satura centrs, 2011).

Darbu vērtēšanā tiek izdalīti divi paņēmieni kvalitatīvais un kvantitatīvais, šim pētījumam piemērotāks ir tieši kvalitatīvais vērtējums. Vērtējot bērnu mācību sasniegumus kvalitatīvi, katrs radošais darbs un katrs bērns tiek vērtēts pēc individuāliem kritērijiem. Tas ir vienīgais veids, kā vērtēšanā iespējams ņemt vērā mākslas žanrisko, vizuālo, saturisko un tehnisko daudzveidību, kā arī katra bērna individuālās spējas un intereses. Kvalitatīvu vērtējumu palīdz veikt atvērtie jautājumi un nepabeigtie teikumi. Piemēram, jautājumi: “Kas ir galvenais tavā darbā?”, “Kā to var redzēt?”, “Kam tu veltīji visvairāk laika?” vai nepabeigtie teikumi: “Galvenais manā darbā ir...”, “Tas ir izcelts ar...”, “Visvairāk laika veltīju...” (Briška, Kalēja-Gasparoviča, 2020).

Individuālās un frontālās sarunās, uzdodot mērķtiecīgus jautājumus pedagogs var iegūt informāciju par bērna zināšanām. Sarunas vadīšanā skaidri jāapzinās vērtēšanas mērķis, jāparedz sarunas rezultātu fiksēšanas veids, saruna jāveda taktiski, nodrošinot savstarpējo uzticēšanos (Valsts izglītības satura centrs, 2011). Pētījuma laikā pedagogs veido dialogu ar bērniem, lai labāk izprastu viņu attieksmi, vēlmi izmēģināt kaut ko jaunu, uzzinātu par bērnu iepriekšējo pieredzi. Kā arī bērni sniedza refleksiju par savu paveikto.

Refleksija ir savas darbības un pieredzes apcerēšana, apzināšana, apjēgšana, nosaukšana vārdā. Refleksijas laikā bērns savu jauniegūto pieredzi un zināšanas sasaista ar iepriekšējām, tādējādi veidojot jaunas nozīmju sakarības, jaunas zināšanas un vērtību attieksmes (Kalēja-Gasparoviča, Briška, 2020).

Lai spētu noteikt bērnu emocionālā pārdzīvojuma līmeni, pamatojoties uz apkopotajām teorētiskajām atziņām tika izstrādāti kritēriji. Šajā pētījumā tika izdalīti divi galvenie kritēriji, pēc kuriem tika vērtēts emocionālā pārdzīvojuma līmenis – neverbālā emociju izpausme un aizrautība (sk. 5.tabulu).

5.tabula. Emocionālā pārdzīvojuma līmenis

| Kritēriji | Zema līmeņa pazīme | Augsta līmeņa pazīme | Empīriskā metode |
|--------------------|---|--|---|
| Neverbālā izpausme | Vienmērīgas kustības un žestikulācija, neizteiksmīgas grimases un mīmika, sastingusi stāja. | Mainīga mīmika, enerģiskas un daudzveidīga žestikulācija, niansētas kustības, plastiska stāja. | Pedagoģiskais novērojums, bērnu darbu analīze |
| Aizrautība | Nevelta laiku darba pabeigšanai un ir izkalidīgs | Pabeidz iesāktās darbības, notur un koncentrē uzmanību. | Pedagoģiskais novērojums, bērnu darbu analīze |

3.2. Pētījuma norise

Pētījuma gaitā bērniem tika radīta atbilstoša vide un nodrošināti nepieciešamie materiāli katra darba veikšanai. Kā arī piedāvāta iespēja izmēģināt dažādus tehniskos paņēmienus, lai novērotu, kurš no tiem veikmīgāk sekmē emocionālo pārdzīvojumu. Uzdevumi tika izvēlēti saistībā ar nedēļas tematiem un balstoties uz bērnu interesēm. Emocionālais pārdzīvojums tika rosināts ar nodarbības ievada daļu, kas turpinājās praktiskajā darbībā. Bērni paši gleznoja, zīmēja, aplicēja un guva pozitīvas emocijas, kā arī izmēģināja jaunus vizuālās mākslas tehniskos paņēmienus.

Zīmēšana, aplicēšana, veidošana un konstruēšana rosina bērnus izteikt savus emocionālos pārdzīvojumus un lietot tēlotājmākslas nodarbībās gūto pieredzi. Šādā veidā darbojoties attīstās bērna iztēle un radošās darbības spējas. Ar tēlotājmākslas palīdzību bērna pasaules uztvere kļūst skaistāka, priecīgāka, daudzveidīgāka un emocionāli bagātāka. Tā rosina bērnu pašu radīt darbus, kas atspoguļo novēroto vai fantāzijā radīto (Frīdenberga, 2003).

Skolotāja uzdevums ir akcentēt paša bērna aktivitāti. Jāmudina bērns atklāt jaunas krāsas, jāpalīdz atrast piemērotākos izteiksmes līdzekļus. Labam un talantīgam skolotājam nav jāiejaucas radošajā procesā labojot kļūdas. Skolotājas ir ierosinātājs, viņa uzdevums ir iejūtīgi ievadīt bērnu mākslinieciskā darbībā, virzīt bērna iztēli, tēlaino domāšanu, attīstīt novērošanas spējas, rosināt māksliniecisko darbību (Anspaks, 2004).

1. nodarbība - ekspresīvais gleznojums “Taureņa lidojums”

Nodarbības ievaddaļā pēc ikdienas sasveicināšanās rituāliem, skolotāja bērnus aicināja paskatīties pa logu un pastāstīt, ko tur var ieraudzīt.

Madara: *Šodien spīd saulīte!* **Raivo:** *Es redzu zāli un mazliet sniegu!* **Sabīne:** *Braucot uz dārziņu, es redzēju ka putni lidoja gaisā un izskatījās pēc cipara viens!*

Skolotāja uzklausa bērnu atbildes, un kopīgi nonāk pie secinājuma, ka visas šīs lietas norāda uz pavasara tuvošanos. Pārrunājot, kas vēl bērniem asociējas ar pavasari, tiek minēti arī taureņi. Tiek izspēlēta rotaļa, kurā bērni lido, kā taureņi, tad kad ārā ir saule un nav vēja. Bērni izpilda mierīgas, lēnas kustības. Rotaļas otrajā daļā bērni lido kā taureņi, taču ārā laiks ir vējains un lietains. Bērni kustas haotiski, rokas tiek vērētas ātri un visos virzienos. Visi atgriežas grupiņas centrā un skolotāja ierosina iztēloties, ja mēs zīmētu taureņa lidojumus, kā mēs kustinātu roku. Tiek izpildītas apļojošas, horizontālas un vertikālas roku kustības gaisā, itkā zīmējot. Pēc rotaļas tiek ierosināts pamēģināt uzgleznot taureņa lidojumu. Tiek nolemts, ka darbs izdosies vislabāk, ja tiks izmantotas guaša krāsas, un krāsaina pamatne. **Sabīne:** *Man ļoti patīk guašas, mēs šodien varētu izmantot tās!* Lai paspilgtinātu bērnu emocionālo pārdzīvojumu fonā tiek atskaņota sākumā mierīga mūzika A.Vivaldi skaņdarbs “Pavasaris”, kā arī ritmiski ātrāks skaņdarbs, kas atgādina vēju un vētru A.Vivaldi “Storm”.

Mūzika var radīt labvēlīgu fonu citām darbībām. Piemēram, zīmēšana mūzikas pavadījumā veicina konfliktu un pārdzīvojumu pārvarēšanu, palīdz bērna emocionālā stāvokļa normalizēšanā un stabilizēšanā (Ананьев, 2001).

Bērni zīmēšanas procesā **iejūtas** mūzikas radītajā noskaņā, lai palīdzētu noskaņoties darbam bērni tiek aizcināti aizvērt acis un pēc skolotājas stāstījuma iztēloties saulainu dienu. Uz jautājumu vai izdevās iztēloties visi kori atbildēja: *Jā!* Bērni sāka gleznot. **Raivo** sāka darbu ar visu krāsu atvēršanu, taču beigās izvēlējās izmantot balto un zilo krāsu. Gandrīz visu bērnu darbos tika izmantota zilā krāsa. Daļa bērnu sāka gleznot uzreiz, taču **Markam un Madarai** bija nepieciešams skolotājas pamudinājums. To vēlāk varēja novērot arī bērnu darbos, ka šis uzdevums viņos nav radījis interesi. Kad „taureņa lidojums” uzzīmēts, tad skolotāja aicina brīvi izvēlētajā vietā akcentam ielīmēt izkrāsotu taureni. **Marks** negribēja savam darbam pievienot taureni, arī gleznojuma laikā viņš ir izmantojis tikai tumši zilo krāsu. Šāda uzvedība atbilst emocionālā pārdzīvojuma kritērija aizrautība zemam līmenis, jo pedagoģiskā novērojuma laikā, kā arī analizējot bērnu darbus, tiek fiksēta Marka nevēlēšanās pabeigt darbu un izklaidība. Savukārt **Sabīne** izteica vēlmi darbu papildināt ar diviem taureņiem. **Kristofers** taureni noklāja ar krāsu un izveidoja tā atspiedumu, nevis pielīmēja to. Vairāki bērni darbus pabeidzot, vēlējās

turpināt gleznot un palūdz skolotājam vēl vienu lapu. **Madaras un Marka** darbos varēja novērot to, ka viņi nevelk līnijas mūzikas pavadījumā, bet vienkārši aizklāj lapu ar krāsu (sk.1. attēlu).



1.attēls Darba process nodarbībā “Taureņa lidojums”

Gleznošanas procesam noslēdzoties, skolotāja rosināja bērnus sniegt refleksiju par paveikto. Skolotāja eksponēja bērnu darbus un kopīgi analizēja tos. Bērni stāsta un rāda savā darbā, kur tika attēlots lidojums vētras laikā, kur – lidojums saulainā dienā. Kopīgi noskaidro (*pastāsta vai parāda kustībām*), kā līnija jāvelk un krāsa jāizmanto, lai radītu konkrēto sajūtu. Atbildot uz skolotājas jautājumu, **Amēlija** paskaidroja, ka zilā krāsa ir tad, kad ir vētra. **Raivo** pastāstīja, ka tur kur līnijas ir tā kā uz apli, tur ir vējš. Jautājot **Markam** kāpēc viņš visu lapu ir noklājis ar zilu krāsu un nevēlējās darbu papildināt ar taureni, viņš atbildēja, ka tā ir nakts, un taureni neredz (sk. 1. pielikums).

2.nodarbība –aplikatīvā nodarbība. Spēle “Mākoņu stāsti” (*kolāža-vieglums un atraisītība*)(*Kalēja- Gasparoviča 2019*).

Nodarbības ievaddaļā bērni apskatīja dažādus attēlus ar mākoņiem, kad spīd saulle, kad ir lietus, negaiss, varavīksne un citus, un pārrunāja, kādu līdzību viņi saskata dabas parādībās ar emocijām. **Madara:** *Kad ir saule, tad mākoņi un es esam priecīgi, bet kad ir lietus tad es esmu bēdīga, jo nevar iet ārā.* **Raivo:** *Kad ir vētra man ir bail, jo ir pērkons un bailīga skaņa.*

Pēc tam skolotāja rosināja bērnus iedomāties, kā mēs varam pataustīt mākoņus un aprakstīt kādi tie varētu būt, garšot, smaržot. **Amēlija:** *Mākoņi ir mīksti un pūkaini!* **Sabīne:** *Mākoņi varētu garšot, ka cukurvate, jo cukurvate izskatās, kā mākonis!* Skolotāja jautā bērnu viedokli, vai mākoņi ir smagi vai viegli, **Kristofers** atbildēja, ka viegli, jo savādāk viņi nevarētu tik augstu uzlidot.

Tālāk skolotāja piedāvā bērniem plēst baltu plānu papīru nelielos gabaliņos un izveidot savus vieglos, pūkainos mākoņus. Bērni **spēlējās**, uz zila papīra pamatnes līmējot papīra gabaliņus cits citam pāri tā, lai tie veidotu plānākas un biezākas vietas, lielāku un mazāku apjomu, dažādas formas siluetus. Skolotāja mudina bērnus darboties viegli un rotaļīgi, kā mākoņi to dara! **Sabīne** darbu paveica ļoti ātri, viņa mākoņa pagatavošanai izmantoja lielus papīra gabalus, savukārt **Madara** savu mākonī izveidoja no smalkiem papīra gabaliņiem, veidojot precīzu siluetu, un dažus papīrus saburzīja, tādā veidā radot izteiktāku efektu. Šāda rūpīga Madaras darbošanās liecina par augstu aizrautības līmeni, jo viņa spēj ilgi veltīt uzmanību savam darbam.

Kad detaļas pielīmētas un mākoņi izveidoti, skolotāja piedāvā bērniem papildināt savu darbu, un radīt sajūtu, ka aiz mākoņa kaut kur ir noslēpusies saule. Lai to izdarītu bērni ar dzeltenu flomāsteru punktē pie pielīmēto mākoņu siluetu maliņām. Dzeltenais punktējums dos saules gaismas efektu. Rezultātā rodas kompozīcija, kurā attēloti **saules apmirdzēti mākoņi**. Lai gan Marka radītais mākonis nebija izteikti apjomīgs, tomēr viņam izdevās radīt pārlicinošu saules gaismas efektu. Radītie mākoņi tiek eksponēti vienotā kompozīcijā pie sienas radot plašu debess laukumu (sk. 2. pielikums).

Pēc darba skolotāja rosina bērnus reflektēt par paveikto, un uzdod dažādus jautājumus par darbu un darba procesu. Skolotāja jautā: *Vai mākoņi sanāca pūkaini un viegli?* **Kristofes:** *Jā, man sanāca!* **Madara:** *Pūkainākie ir tie kuri ir lielākie!* Bērni reflektē par savu radošo darbību, stāstot, ko darīja ātri, **viegli**, kuras darbības lika piepūlēties. **Amēlija** pastāstīja, ka viņai bija viegli visu izdarīt, un patika plēst un burzīt papīru. Viņa ir priecīga, jo arī mākonītis ir priecīgs, jo tur ir saulīte. **Samantai** viss grūtāk likās punktot, lai izskatītos kā saulīte, bet mākonī izveidot bija viegli un patika.

3. Nodarbība – grafiskā nodarbība. Māksla kā rotāšana, “Rakstainās Lieldienu olas”.

Šī nodarbība tika izvēlēta, jo tuvojās Lieldienas un kā viens no darbiem gatavojoties svēkiem ir rotājumu izgatavošana grupas telpām. Nodarbības ievaddaļā skolotāja bija paņēmusi līdzi raibu olu, un bērni izteica precīzus minējumus, ka raiba ola skolotājai ir līdzi, jo tuvojas Lieldienas. Pēc tam tika spēlēta spēle, kuras laikā bērni ripināja olu viens otram, un stāstīja, kā viņi krāso olas. **Madara:** *Mēs ar mammu krāsojam ar sīpolu miziņām un sanāk raibas olas, un vēl var pielikt puķītes vai lapiņas, mums pie mājas aug sniegpulkstenītes.* **Kristofers:** *Mēs ar brāli krāsojam ar krāsām, un tad mums sanāk zilas olas.*

Tālāk tika pieņemts kopīgs lēmums, ka grupa tiks izrotāta ar Lieldienu olām dažādos rakstos. Lai tās izgatavotu interesantāk skolotāja pirms olu izrotāšanas piedāvāja bērniem tās sadalīt vairākās daļās, izmantojot līmlenti. Līmējot līmlenti dažādos virzienos, katrs bērns

izveidoja oriģinālu rakstu savai Lieldienu olai. **Raivo** izmantoja 3 līmlentes posmus, un izvietoja tos tā, ka viņam šis raksts atgādināja sniegpārliņu. **Kristofers** savu līmlenti izvietoja tā, ka uz olas izveidojās platākas un šaurākas horizontālas līnijas. Kad ola sadalīta dažādās daļās bērni izmantojot krītiņus, katru daļu izkrāsoja. Lai arī skolotāja mudināja izvēlēties krāsas, lai sanāktu krāsaini un spilgti, svinīgi, krāšņi, rotaļīgi tomēr **Marks** galvenokārt izvēlējās tumšas krāsas – melnu, brūnu, tomēr atšķirībā no pārējiem bērniem viņš izvēlējās dažus laukumus neaizklāt pilnībā, bet izrotāt ar lauztām līnijām. **Madara**, pēc laukumu izkrāsošanas vēlējās papildināt savu oliņu ar sarkanu puķīti. **Amēlijas** darbā var novērot, ka viņa ir izvēlējusies aizklāt laukumus novietojot krītiņu horizontāli, tādā veidā radot platākas līnijas, savu darbu viņa veica cītīgi un akurāti, aizklājot laukumus centās nekrāsot pāri līnijām. **Samantu** šis darbs neieinteresēja, viņa nevēlējās aizklāt laukumu pilnībā, tāpēc uz olas raksts neizveidojās (sk. 3. pielikums).

Kad laukumi uz olas tika aizkrāsoti, bērni noņēma līmlenti un apskatīja savu rakstaino Lieldienu olu. Atbildot uz skolotājas jautājumu vai olas sanākušas krāšņas un raibas **Madara** atbildēja apstiprinoši, pamatojot savu atbildi ar to, ka viņa izvēlējās dažādas krāsas, un visvairāk viņai patīk kā izskatās rozā krāsa. **Raivo** vēlreiz atkārtoja to, ka olas raksts viņam atgādinot sniegpārliņu, un bija sajūsmināts par savu veikumu. Viņš vairākkārt pacēla savu izrotāto olu un rādīja to apkārtējiem, šāda uzvedība atbilst neverbālo izpausmju augstam līmenim. Sabīnei visvairāk patika līmēt ar līmlenti (sk.2. attēlu).



2.attēls Darba process nodarbībā “Rakstainās Lieldienu olas”

4.Nodarbība – aplikatīvā nodarbība. “Kukaiņi kustoņi”

Pavasārī mostas daba, tai skaitā arī kukaiņi, tāpēc nodarbība tika izvēlēta lai padziļināti iepazītos ar šo tēmu. Nodarbības ievaddaļā skolotāja atskaņoja dažādas kukaiņu radītās skaņas, bišu dūksanu, sienāža čīgāšanu, mušas” zumēšanu” un citas, bērni centās uzminēt kurš no kukaiņiem rada konkrēto skaņu. Skolotāja rosina bērnus padomāt kādas sajūtas viņiem rodas dzirdot šīs skaņas. **Madara:** *Man nepatīk, kad lido ods, jo tad es nevaru gulēt.* **Sabīne:** *Ja iekož bite, tad ir sāpīgi, man vienreiz iekoda pirkstā, tāpēc man tagad ir bail.* Skolotāja kopā ar bērniem nospiež, ka no kukaiņiem nevajag baidīties, bet to klātbūtnē ir jāievēro noteikumi. Vēlāk runājot par kukaiņu uzbūvi, tiek izspēlēta rotaļa, un nolemts, ka vislabāk iepazīties ar kukaiņiem var, tad ja paši tos izveidosim. Skolotāja aicina bērnus veidot kukaiņus tā, lai tie būtu neparasti, atšķirīgi, interesanti, dažādi.

Bērni darbojas, sākumā uzzīmē sava kukaiņa vēderu, vēlāk to papildina ar dziļu, izgriez un piestiprina kukainim spārnus, izvēlas sev tīkamās krāsas stieplīti, lai izveidotu, kukainim kājas un ragus, un noslēgumā piestiprina acis. **Markam** veidojot kukaini uzsākot nākošās darbības veikšanu bija nepieciešams individuāls skolotājas paskaidrojums, bet materiālus viņš izvēlējās rūpīgi, piemēram, parastā aplikāciju papīra vietā viņš spārnus izvēlējās viedot no rievota papīra. Meitenēm **Madarai, Sabīnei un Amēlijai** radās ideja kukaiņa spārnus papildināt ar pašu zīmētiem ornamentiem. **Raivo** veidotais kukainis bija vismazākais, tāpēc savu darbu viņš pabeidza pirmais. Šajā nodarbībā netika piedāvāti paraugi vai šabloni, tāpēc pagatavotais kukainis katram izskatījās unikāli (sk.4.pielikumu).

Nodarbības noslēguma daļā bērnu veidotie kukaiņi tika novietoti vienkopus, un bērni sniedz refleksiju par paveikto darbu. Uz jautājumu, kas šajā darbā ir bija visgrūtākais **Kristofers** atbildēja, ka viņam nesanāca pielīmēt kukainim kājas un ragus, jo tie visu laiku krita nost. **Amēlija** atbildēja, ka viņai grūtības sagādāja dzijas tīšana ap kukaiņa vēderu. Jautājot, kas darbā likās visinteresantākais **Madara** atbildēja, ka viņai patika krāsainie papīri un stieplītes ar kuriem varēja darboties, un ka viņa labprāt izgatavotu no tām vēl kaut ko, bet pagaidām nevarēja pateikt ko.

5.nodarbība – grafiskā nodarbība “Pavasara ziedi”

No rīta skolotāja bija atnesusi un novietojusi grupas telpā vāzi ar pavasara ziediem. Jau pirms nodarbību sākuma ziedi izraisīja lielu interesi bērnu vidū, tie tika aptaustīti un pasmaržoti. Nodarbības ievaddaļā skolotāja aicina bērnus pastāstīt, kas savādāks/jauns ir grupiņas telpās.

Kristofers: *Tur stāv puķes, vakar to tur nebija!* Skolotāja pieņem un apstiprina bērnu atbildes, vēlāk paskaidrojot, ka tuvojas svētki un viņa ir vēlējusies iepriecināt bērnus, tāpēc atnesusi puķes. Kā arī skolotāja jautā bērniem, ko viņi vēlētos iepriecināt vai pārsteigt svētkos.

Bērni sniedz dažādas atbildes, piemēram, vecmāmiņu, tēti, Lieldienu zaķi, mammu, māsu un citas. Pārrunājot tālākās darbības bērni ar skolotāju izstrādā darba plānu. Bērni zīmēs apsveikumus, kurus dāvinās svētkos, tādā veidā iepriecinot citus, un uz šiem apsveikumiem varētu attēlot puķes. Pirms darba uzsākšanas skolotāja aicina bērnus aplūkot un salīdzināt dažādos pavasara ziedus, izpētīt kā tie atšķiras ar krāsu, formu, smaržu, aptaustīt un pasmaržot tos. Vairāki bērni aptausta un pasmaržo ziedus, šāda veida darbības veikšana atbilst augstam neverbālās emociju izpausmes līmenim.

Nodarbības laikā vāze ar ziediem atrodas galda centrā, un bērni vērojot to zīmē savus apsveikumus, izmantojot, krītiņus, zīmuļus, flomestarus pēc izvēles. Skolotāja darba laikā rosināja zīmēt tā lai apsveikums izdotos svinīgs un grezns, lai tajā attēlotie ziedi būtu krāšņi, saulaini, bagātīgi, smaržīgi, vasarīgi. **Madarai** sagādā grūtības uzsākt darbu, jo viņa apgalvo, ka nemāk zīmēt tādas puķes, skolotāja iedrošina viņu, paskaidrojot, ka sākumā jāuzzīmē aplītis un tad jāpievieno ziedlapiņas. Madarai izdodas uzzīmēt ziedu, tomēr viņa īpaši nepievērš uzmanību tam, ka ziedi ir dažādās krāsās, un visu darbu veic ar vienas krāsas pildspalvu. **Kristofers** pabeidzis savu apsveikumu mammai, lūdz lapu vēl vienam apsveikumam, taču to vairs neizrotā ar puķēm, bet gan izvēlas zīmēt dinazaurus. **Marka** zīmētais apsveikums arī netiek izrotāts ar puķēm, bet viņš izvēlas uzzīmēt olu un zaķi. Visas trīs meitenes savu apsveikumu ir papildinājušas arī ar saulīti un taurentiņu. Visi bērni vēlējās pagatavot vismaz divus apsveikumus.

Lai arī grupā novietotie ziedi izraisīja bērnos interesi un emocijas, un bērni ļoti vēlējās iepriecināt arī citus ar saviem pašgatavotajiem apsveikumiem, tomēr zīmēt ziedus pēc tiešā vērojuma bija diezgan sarežģīts uzdevums (sk. 3. attēlu).



3.attēls. Darba process nodarbībā “Pavasara ziedi”

Analizējot bērnu darbus var secināt, ka ziedi pārsvarā ir vienā krasā, tas liecina par to, ka bērni nebija ieinteresēti izmēģināt dažādus vizuālās mākslas līdzekļus, bet izvēlējās visu darbu veikt pārsvarā ar vienu krāsu. Vērojot bērnus darba laikā var pamanīt, ka zīmējot vairāki nepaskatījās uz ziediem, kas atradās galda vidū, darbi tikai radīti balstoties uz bērnu iepriekšējo pieredzi un iztēli (sk.5. pielikumu).

Pēc darba pabeigšanas skolotāja novietoja visus bērnu pagatavotos apsveikumus uz galda un aicināja bērnus apskatīt tos. **Samanta** pamanīja, ka Marka zīmētajā apsveikumā ir zaķis un ola. Jautājot, kas darbā bija vis grūtākais **Sabīne** pastāstīja, ka viņai likās grūti zīmēt dažādas puķes, jo viņa prot uzzīmēt tikai vienu puķi. **Amēlijai** pastāsīja, ka viņa aizmirsa uzzīmēt vāzi, tāpēc viņai apsveikumā ir tikai puķes, bet viņa uzzīmēja arī taurenīti un saulīti, lai būtu skaistāk. Vislabāk bērniem patika, ka varēs uzdāvināt savu apsveikumu, un iepriecināt kādu, viņi nevarēja sagaidīt, kad to varēs izdarīt, un vēlāk arī dienas gaitā to vēl pieminēja.

6.nodarbība – gleznošanas nodarbība “Meža māte”

Nodarbība sākās ar ievaddaļu, kurā skolotāja aicināja bērnus noklausīties K.Skalbes pasaku par meža māti, un aicināja īpaši uzmanīgi klausīties, kā tiek aprakstīts meža mātes izskats. Pēc tam tiek pārrunāts pasakā dzirdētais, un nolemts arī pašiem uzgleznot meža māti, kas modina dabu pavasarī. Pirms darba uzsākšanas tiek pārrunāts kādas krāsas bērniem asociējas ar meža māti, dabu. **Madara:** *Es gleznošu ar zaļo krāsu, tādi viņai varētu būt mati.* **Kristofers:** Es ņemšu brūno, jo zeme ir brūna. Kopīgi tiek izlemts izmantot zaļos, brūnos, dzeltenos krāsu toņus.

Bērni uzsāk darbu, pirmais uzdevums ir izvēlēties kādā krāsā būs meža mātes seja, kakls. Skolotāja ir sagatavojusi A4 kabatiņas ar baltu lapu iekšā, un aicina bērnus jaukt krāsas, lai iegūtu piemērotāko toni. **Amēlija:** *Brūnais ir pārāk tumšs, es piejaukšu balto.* Sekojot Amēlijas piemēram, vairāki bērni atkārtoti šo darbību. Marks, nevēlas jaukt krāsas, un izmanto brūno tieši no guaša krāsu iepakojuma. Izmantojot sajauktās krāsas skolotāja aicina bērnus zīmēt meža mātes seju ovāla formā, zem tās piezīmēt kaklu taisnstūra formā un noslēguma trijstūri, kas attēlo plecus. Kad tas izdarīts kopīgi pārrunā kādi var būt meža mātes mati, piemēram, taisni, čirkaini, pūkaini un citi. Tad bērni aizkāj laukumus. Seju un kaklu aizklāj gludi, vienmērīgi, jo āda ir gluda. Frizūru, kats izveido pēc saviem ieskatiem taisni, čirkaini, kupli un pūkaini, cenšoties panākt iecerēto efektu izmantojot atbilstošas otas kustības. Plecu daļas laukums tiek aizpildīts ar „bakstīšanas” triepienu, lai rastos tekstila materiāla efekts.

Tālāk tiek gleznota sejas detaļas - lūpas un mute. Skolotāja aicina pavērot kā izskatās acs, kad cilvēks skatās uz leju. Sabīne ievēroja, ka aci neredz redz tikai skropstas, kas izskatās kā melna līnija. Pēc tam skolotāja aicināja pavērot arī lūpas, kad tās savilkta tūtītē. Raivo:

Izskatās, kā buča! Tiek nolemts meža mātes lūpas gleznot, vienkārši ar punktiņu. Bērni ieglezno sejas detaļas izmantojot otas galiņu.

Kopīgi pārrunā Zemes mātes noskaņojumu - kurš no portretiem ir mierīgs, kurš kaprīzs, dusmīgs, kustīgs vai niķīgs. Sabīne paskatoties uz Madaras protretu, komentē, ka Madaras meža māte izskatās dusmīga, jo viņai ir tādi lieli mati. Madara iebilst un paskaidro, ka meža mātei ir čirkaini mati, tāpat kā viņai. Kristofers paskaidro, ka viņa meža māte ir priecīga, jo viņai ir dzeltenī mati kā saule.

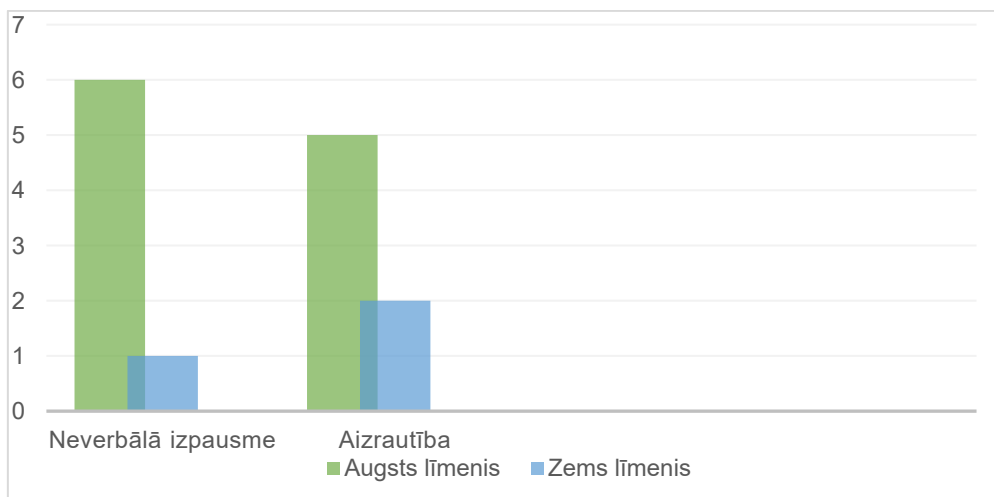
3.3. Pētījuma rezultāti un to analīze

Pētījumā tika radīta vide un nodarbības tā, lai tās būtu bērniem emocionāli piesaistošas. Nodarbībās tika izmantoti tādi metodiskie paņēmieni, kā piemēram, sarunas ar bērniem, gan nodarbības ievaddaļā, gan noslēgumā. Šāda veida informācijas savstarpēja apmaiņa gan iedrošina bērnu, kas labvēlīgi ietekmē bērnu emocionālā pārdzīvojuma attīstību, gan ļauj pedagogam analizēt to cik vērtīga nodarbība ir bijusi bērnam, un palīdz sagatavot turpmākās nodarbības. Lai palīdzētu izjust augstu emocionālo pārdzīvojuma līmeni strādājot tika pievērsta uzmanība katram bērnam individuāli, bērni iedrošināti patstāvīgai darbībai, kā arī skolotāja darbojās ar visiem bērniem kopā, uzdodot uzdevumu, kas kopīgi jārisina. Piemēram, kopīgi domājot idejas grupas telpas rotājumiem, lai sagatavotos Lieldienām. Pētījuma laikā iegūtie dati apliecina to, ka lai sekmētu emocionālo pārdzīvojumu vizuālajā mākslā ir jāaicina bērns iejusties un izjust attēlot sajūtas savos radošajos darbos, piemēram, aicinot zīmēt vēju spēcīgi, vai attēlojot vēju maigi. Pedagoģ kopā ar bērniem izmēģināja dažādas tehnikas, lai iegūtu vēlamo rezultātu. Tik pat liela uzmanība kā nodarbības galvenajai daļai pedagogam ir jāpievērš arī ievaddaļas procesiem. Pirms nodarbības ir nepieciešama ievaddaļa, kas bērnu sagatavo veicamajam darbam, tādā veidā padarot darbu bērnam saistošāku un rosinot bērnos emocionālo pārdzīvojumu.

Analizējot emocionālā pārdzīvojuma komponentus un apkopojot datus var secināt, ka lielākajā daļā nodarbību bērnu emocionālā pārdzīvojuma līmenis ir līdzīgs. To varētu skaidrot ar to, ka daži bērni ir aktīvāki, nekā citi, un viņu emociju neverbālo izpausmi ir vieglāk pamanīt, savukārt klusākie bērni emocijas neizpauž tik spilgti, tāpēc nenasniedz augstu līmeni. Kā arī nodarbību laikā izmantotās metodes, piemēram, mūzikas klausīšanās gleznošanas laikā, vai papīra plēšanu un faktūru radīšana ir rosinājušas bērnos emocionālo pārdzīvojumu. Tomēr 4. nodarbībā un 5. nodarbībā bērnu emociju izpausmes līmenis atšķiras no pārējām nodarbībām. 4. nodarbības laikā, bērni veidoja kukaiņus no aplikācijas papīra un citiem materiāliem. Šīs nodarbības laikā tika novērots visaugstākais bērnu emocionālā pārdzīvojuma līmenis. To varētu

saistīt ar bērnu lepnumu par savu paveikto, jo darbs tika veidots bez paraugiem, bērniem patstāvīgi darbojoties un kukaiņi sanāca tiešām ļoti skaisti un interesanti.

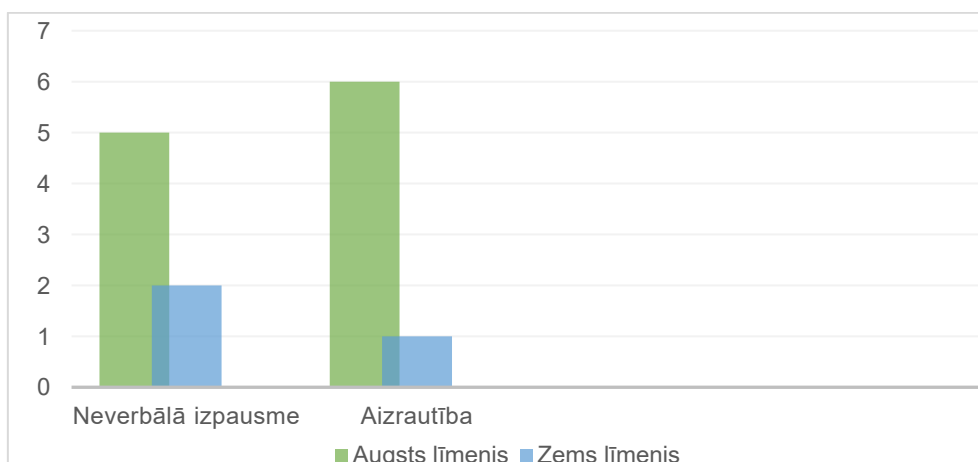
Dati, kuri tika iegūti nodarbību laikā tika apkopoti un analizēti. Gleznošanas nodarbības laikā “Taureņa lidojums”, kad bērni attēloja taureņa lidojumu dažādu skaņdarbu pavadījumā. Augstu līmeni neverbālajā emociju izpausmē skolotāja novēroja 6 bērniem, savukārt aizrautības līmenis tika vērtēta kā augst 5 bērniem (sk.4.attēlu).



4.attēls. Bērnu emocionālā pārdzīvojuma līmenis 1.gleznošanas nodarbība

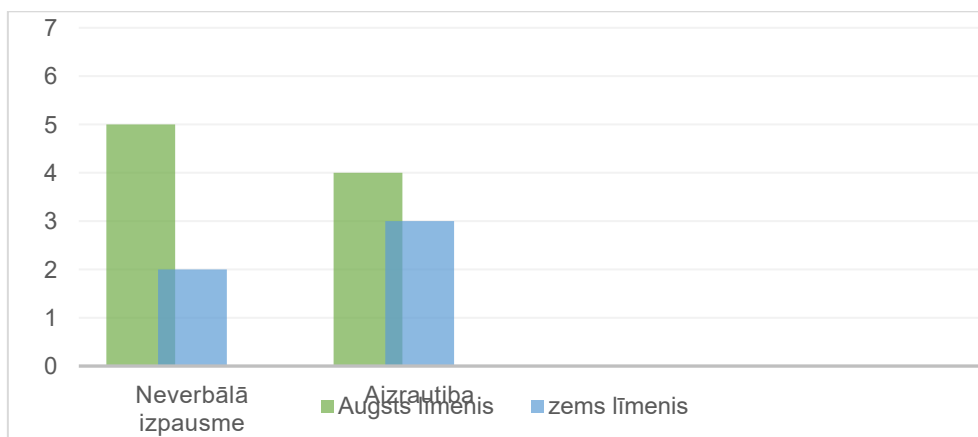
Otrās nodarbības “Mākoņu stāsti” laikā, bērni darbojās ar aplikatīvajiem materiāliem. Atšķirībā no pirmās gleznošanas nodarbības, aizrautības līmenis salīdzinoši ar neverbālo izpausmes līmeni ir augstāks. Respektīvi neverbālās izpausmes augstā līmenī tika novērotas 5 bērniem, bet aizrautības līmenis tika vērtēts kā augsts 6 bērniem.

Šādus rezultātus var izskaidrot ar to, ka aplikatīvās nodarbības laika bērniem bija jābūt precīzākiem un koncentrētākiem, tāpēc aizrautības līmenis augstā līmenī izpaudās spilgtāk (sk. 5. attēlu).



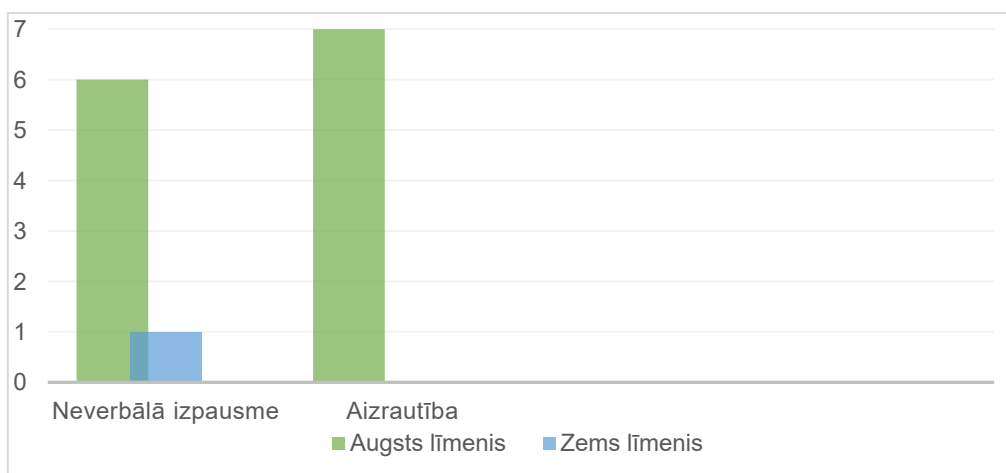
5.attēls. Emocionālā pārdzīvojuma līmenis 2. aplikatīvā nodarbība

Trešās nodarbības "Rakstainās Lieldienu olas" laikā bērnu attīstīja savas grafiskās prasmes. Šīs nodarbības laikā zems līmenis neverbālās izpausmes un aizrautības kritērijos tika novērots biežāk nekā iepriekšējās divās nodarbībās. Zemu līmeni neverbālajā izpausmē skolotāja novēroja 2 no 7 bērniem, savukārt aizrautībā tikai 4 bērni sasniedz augstu līmeni, 3 bērniem tika novērots zems līmenis. Šādi rezultāti skaidrojami ar to, ka bērni ikdienā biežāk darbojas ar krāsošanas materiāliem, zīmuļiem un flomāstriem, tāpēc tas bērniem vairs neizraisa tik lielu aizrautību, kā guaša krāsas vai aplikatīvie materiāli. Kā arī šis uzdevums izrādījās salīdzinoši vienkāršs un ātri paveicams (sk. 6.attēlu).



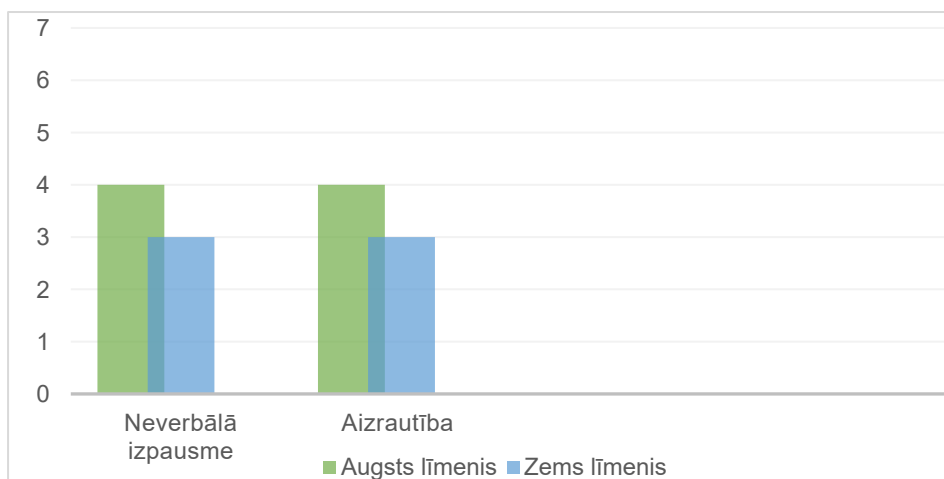
6.attēls. Emocionālā pārdzīvojuma līmenis 3. grafiskā nodarbībā

Ceturtajā nodarbībā "Kukaiņi kustoņi" tika novērots augsts aizrautības līmenis, to sasniedza septiņi bērni. Arī neverbālās izpausmes līmenis bija augstā līmenī, jo tikai viena bērna neverbālās izpausmes tika vērtētas zemā līmenī, pārējie seši bērni sasniedza augstu līmeni. Šādi rezultāti tik sasniegti, jo bērniem tika piedāvāta materiālu dažādība, kā arī netika pielietoti šabloni vai trafareti, ļaujot bērnu radošumam brīvi izpausties (sk. 7. attēlu).



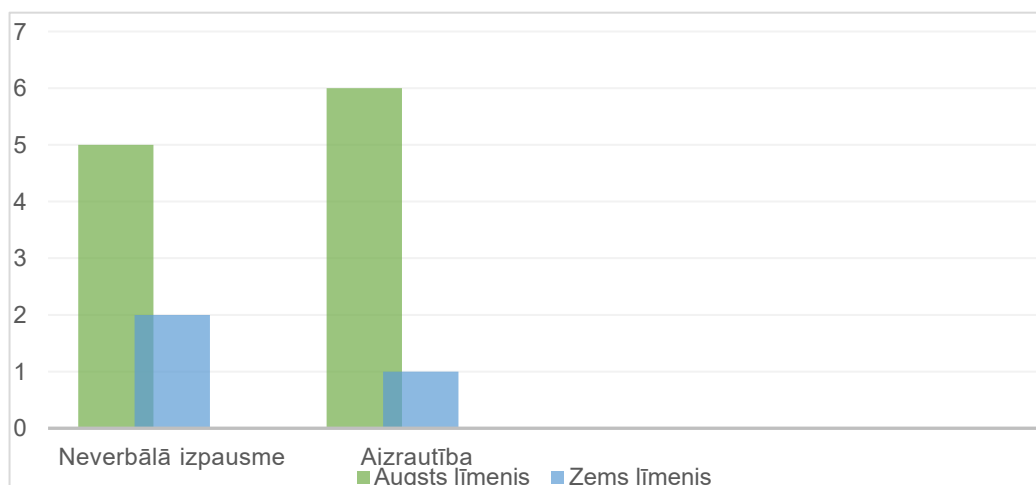
7.attēls. Emocionālā pārdzīvojuma līmenis 4. aplikatīvā nodarbībā

Piektajā nodarbībā tika novērots viszemākais bērnu emocionālā pārdzīvojuma līmenis atbilstoši kritērijiem. Neverbālā izpausme un aizrautība augstā līmenī tika novērota četriem no septiņiem bērniem, kas ir nedaudz vairāk par pusi. Uzdevums izrādījās diezgan sarežģīts, bērniem bija grūtības attēlot dažādus ziedus, tāpēc ātri zuda koncentrēšanās un aizrautība, kā arī netika novērotas spilgtas neverbālās izpausmes pazīmes. (sk. 8 attēlu)



8.attēls. Emocionālā pārdzīvojuma līmenis 5. grafiskajā nodarbībā

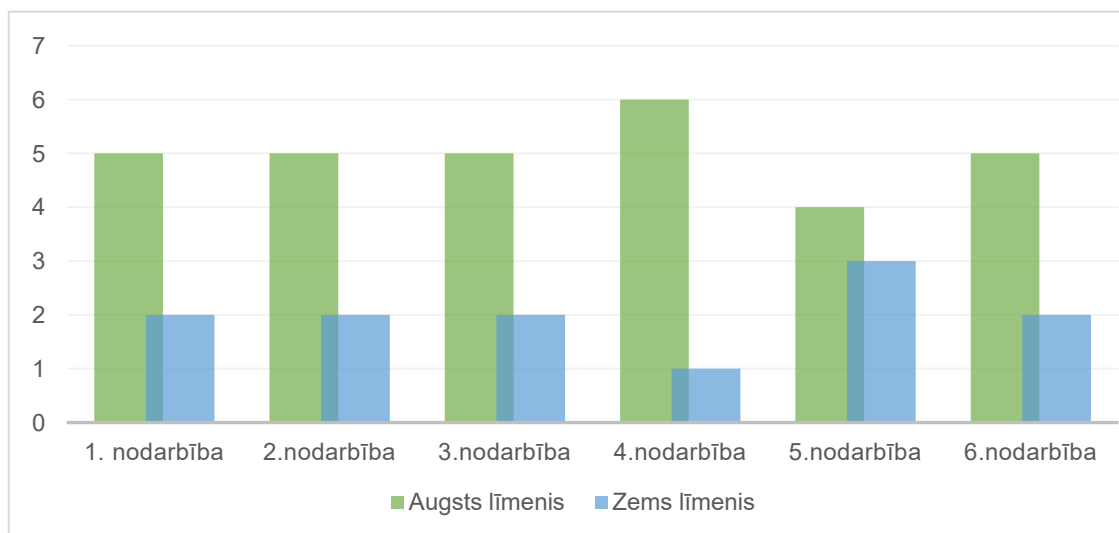
Nodarbībā, kuras laikā bērni gleznoja meža māti, bija sestā un noslēdzošā nodarbība šajā pētījumā, un šīs nodarbības laikā aizrautība bija augstā līmenī sešiem bērniem un neverbālā izpausme atbilda augsta līmeņa pazīmēm pieciem bērniem (sk. 9. attēlu).



9.attēls. Emocionālā pārdzīvojuma līmenis 6. gleznošanas nodarbībā

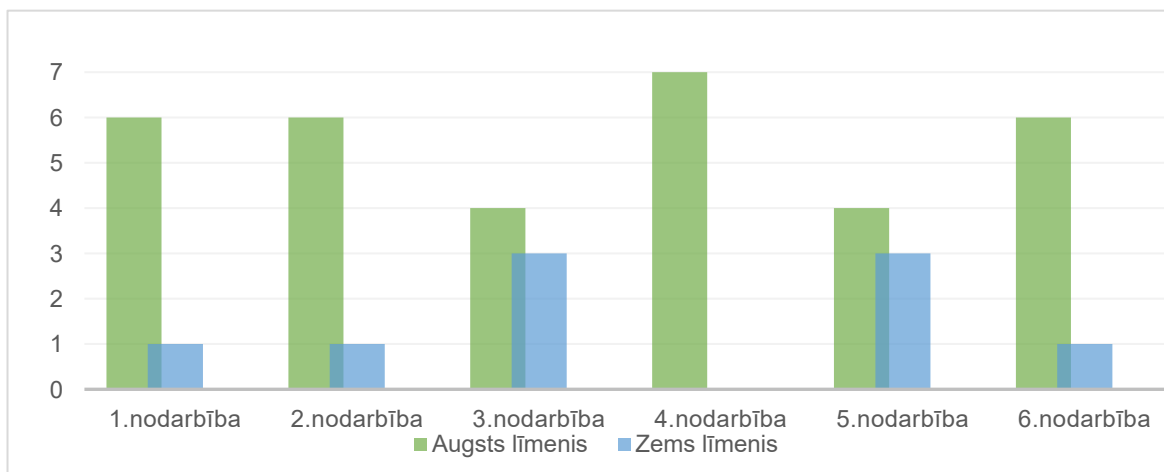
Analizējot pētījuma rezultātus tika secināts, ka viszemākais emociju izpausmes līmenis tika novērots 5.nodarbības laikā, kad bērni pēc tiešā vērojuma izrotāja savus Lieldienu

apsveikumus ar ziediem. Šis uzdevums, lai arī sākumā ziedi izraisīja bērniem patīkamas emocijas un varēja novērot neverbālas izpausmes, tomēr kopumā vērojot bērnus radošā procesa gaitā tika secināts, ka tikai 4 bērni ir sasnieguši augstu neverbālas izpausmes līmeni, pārējie bērni izturējas vienaldzīgi. Šādu bērnu uzvedību varētu izskaidrot, tas, ka bērni brīvajā laikā bieži zīmē, tāpēc šis uzdevums priekš viņiem nebija nekas jauns un emocijas izraisošs, iespējams, ja uzdevums tiktu veikts izmantojot guaša krāsas vai aplikatīvus materiālus bērni sasniegtu augstāku emociju izpausmes līmeni (sk.10.attēlu).



10.attēls Neverbālās izpausmes līmenis nodarbību laikā

Aizrautības līmenis četrus nodarbību laikā ir vienlīdzīgi augsti. Tātad šajās nodarbībās bērni bija ieinteresēti uzdevuma veikšanā, pabeidza darbu līdz galam, kā arī tika novērtots, ka bērni vēlas veikt darbu atkārtoti. Nodarbības noslēgumā, kad bērni sniedza refleksiju, viņi to spēja izdarīt izsmeļoši, paužot savas emociju un attieksmi. Tomēr 3.nodarbības laikā, kad bērni veidoja Lieldienu olas, un 5. nodarbībā, kad tika veidots apsveikums zīmējot ziedus pēc tiešā vērojuma aizrautības un iesaistīšanās līmenis ir salīdzinoši zemāks. Abās nodarbībās bērni



izmēģināja dažādas grafiskās metodes. Šādi rezultāti skaidrojami ar to, ka bērniem grafiskās metodes, kas sevī ietver zīmēšanu ar krītiņiem, zīmuļiem, flomasteriem ir ierastākas, savukārt jauni materiāli un tehnikas rosina emocionālo pārdzīvojumu (sk. 11.attēlu).

11.attēls. Aizrautības līmenis nodarbību laikā

Praktiskajā darbā gūtā pieredze rāda, ka emocionālo pārdzīvojumu pirmsskolā pedagogs spēs veiksmīgi sekmēt izvēloties, piemērotākās darba metodes. Pētījuma laikā tika pārbaudītas un analizētas gleznošanas, aplikatīvās un grafiskās nodarbības un metodes. Rezultāti rāda, ka augstāku emocionālā pārdzīvojuma līmeni bērni sasniedz aplikatīvajās un gleznošanas nodarbībās. Pēc šī pētījuma rezultātiem salīdzinoši zemāks emocionālā pārdzīvojuma līmenis tiek sasniegts grafiskajās nodarbībās. Metodes, kas veicināja bērnos emocionālā pārdzīvojuma rašanos vizuālajā mākslā ir mūzikas klausīšanās gleznojuma laikā, krāsu jaukšana, faktūru radīšana gan aplikatīvajās, gan gleznošanas nodarbībās dažādu materiālu savienošana, iejušanās dažādās situācijās un atbilstošu tehniku pielietošana. Kā arī svarīgi ir organizēt nodarbības atbilstoši bērnu spējām, jo izvēloties pārāk viegus vai sarežģītus uzdevumus bērniem ātri zūd interese un motivācija, kā arī netiek rosināts emocionālais pārdzīvojums.

Secinājumi

1. Analizējot dažādus teorētiskos avotus tika secināts, ka svarīgu nozīmi katra cilvēka dzīvē ieņem emocijas. Lai cilvēks spētu pārvaldīt savas emocijas, pareizi novērtēt un reaģēt dažādās situācijās, kā arī būtu empātisks un spētu izprast citu cilvēku emocijas ir nepieciešams iepazīt emociju bagātību un daudzveidību. Emocionalitāti attīstīt jāsāk jau pirmskolas vecumā, jo tieši šajā vecumā attīstība notiek visintensīvāk.

2. Bērni pirmskolas vecumā sāk izjust arvien sarežģītākas un dziļākas jūtas un emocijas, taču atšķirībā no pieaugušajiem vēl nespēj tās kontrolēt, tāpēc biežāk ir pakļauti garstāvokļa maiņām. Lai piesaistītu bērna uzmanību ir nepieciešams, lai priekšmets vai darbība ir bērnam emocionāli saistoša. Emocionālie pārdzīvojumi pirmskolas vecumā galvenokārt veidojas mijiedarbībā ar pieaugušo un vienaudžiem. Pirmskolas vecumā bērnam ir svarīgi justies droši, jo tikai izjutot drošības sajūtu bērns spēj pētīt un izzināt pasauli.

3. Katrs bērns piedzimst ar radošām spējām, pedagoga uzdevums ir veicināt šo spēju attīstību. Radošums izpaužas kā spēle, vieglums, brīvība un nedrīks tikt apspiests, jo tādā veidā tam tiek liegta dabiskā attīstības gaita. Radošā darbība ir jēgpilna, ja tā tiek saistīta ar personīgi nozīmīgu mērķi. Vizuālās izpausmes pašas par sevi nav radošas. Radošuma aspekti tiek aktivizēti tad, kad skolotājs piedāvā spēles, eksperimentus, problēmsituācijas, emocionālo ekspresiju, izaicinājumu, kas pieprasa neordināru, elastīgu risinājumu, un bērnam tiek sniegta interpretācijas brīvība.

4. Pedagogam jāorganizē vizuālās mākslas nodarbības mērķtiecīgi, jēgpilni un pārdomāti, tad bērni izrāda interesi par mākslu un dažādām radošās darbības tehnikām. Piedāvājot uzdevumus atbilstoši gan bērna vecumam un spējām, gan bērna interesēm un laikam, kurā tas notiek, palielinās bērnu atraisītība, kā arī tiek aktivizēts emocionālais pārdzīvojums.

5. Lai sekmētu emocionālo pārdzīvojumu vizuālajā mākslā 4-5 gadus veciem bērniem pedagogam ir ne tikai mērķtiecīgi jāorganizē nodarbības, virzot bērnu radošajā procesā un atbalstot to ieceres, bet arī jāizvēlas piemērotākos nodarbību veidus un darba metodes. Bērnu emocionālais pārdzīvojums balstoties uz veiktā pētījuma rezultātiem tika sekmēts gleznošanas un aplikatīvajās nodarbībās, piedāvājot bērniem tādas darba metodes kā mūzikas klausīšanās gleznošanas laikā, krāsu sajaukšana, faktūras radīšana izmantojot otu, dažādu materiālu savienošana aplikatīvajā darbā, papīra plēšana un tā izmantošana dažādu faktūru iegūšanai. Kā

arī mērķtiecīgi organizējot radošo darbību, kā, piemēram, pētījuma laikā skolotāja aicināja bērnus radīt savu darbu tā, lai tie ir krāšņi, pūkaini, mīksi, čirkaini, dabiski, svinīgi un citi. Šāda veida mērķtiecīga darbība arī rosina bērniem emocionālo pārdzīvojumu vizuālās mākslas nodarbībās.

Atbildot uz pētījuma jautājumu 4-5 gadīgu bērnu emocionālais pārdzīvojums mākslinieciski radošajā darbībā vizuālajā mākslā pirmsskolā sekmēsies, ja pedagogs:

1. Piedāvās tādas uzdevumus, kas padara darbu aktīvu un interesantu, ietver spēļu, ieinteresētības, pārsteiguma, problēmas un radošuma elementus.
2. Respektēs bērnu individuālās spējas un pasaules redzējumu, neierobežos un neapspiedīs bērnu iztēli.
3. Rosinās bērnos interesi izmēģināt jaunas vizuālās mākslas tehnikas un paņēmienus, tādā veidā paplašinot bērnu radošās pašizpaušmes iespējas.
4. Piedāvās tādas vizuālās mākslas izteiksmes līdzekļus, kas izraisa bērniem emocionālo pārdzīvojumu. Balstoties uz pētījuma rezultātiem augstāku emocionālā pārdzīvojuma līmeni bērni sasniedza gleznošanas un aplikatīvajās nodarbībās.
5. Respektēs bērnu viedokli, un aicinās bērnus izteikt refleksiju par savu paveikto, un radošās darbības procesu.

Literatūras un avotu saraksts

1. Anspaks J. (2004) *Mākslas pedagoģija*. Rīga: RaKa
2. Anspoka Z., Černova E., Lanka A. (2016) Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai. VISC, Pieejams:
https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/met_iet_pirmsk_prog_ist.pdf
3. Bebre R. (1997) *Kreativitāte un skolotāja personība*. Skolotājs. Nr.1.34. – 37. lpp.
4. Boulbijs Dž. (1988). *Drošais pamats*. Apgāds “Rasa ABC.”
5. Breslavs G. (1999). *Psiholoģijas vārdnīca*. Apgāds: Mācību grāmata
6. Briška I., Kalēja - Gasparoviča D. (2020) *Jēgpilns mācību process vizuālajā mākslā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds
7. Burman E. (2008). *Deconstructing developmental psychology*. London: Routledge.
8. Cherry K. (2019). Overview of the 6 Major Theories of Emotion Pieejams:
<https://www.verywellmind.com/theories-of-emotion-2795717>
9. Dzintere D., Stangaine I. (2007) *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: Raka
10. Emocijas un to veidi (2008), Pieejams:
<https://vumi.wordpress.com/2008/03/31/emocijas-un-to-veidi/>
11. Frīdenberga B. (2003). *Vizuālā māksla pirmsskolā*. Rīga: Raka
12. Golubina V. (2007) *Pirmsskolas skolotāja rokasgrāmata*. Apgāds “Izglītības soļi”
13. Goulmens. D. (1995) *Tava emocionālā inteliģence*. Rīga: Jumava
14. Hibernere V., Grasmane L. (1998). *Bērnu vizuālā darbība. II daļa. Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: Raka.
15. Kalēja-Gasparoviča D. (2020). *Bērna radošā pašizpaušme vizuālajā mākslā pirmsskolā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds
16. Kalēja-Gasparoviča D. (2019). *Mācību un metodiskais līdzeklis “Skola 2030”*, Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma. Rīga, ISBN 978-9934-540-29-5; Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/82>

17. Lieģeniece D. (1992) *Bērns – pasaulē, pasaule – bērnam*. Rīga : Zvaigzne
18. Metodiskais materiāls "Obligātās pirmsskolas un sākumskolas izglītības izvērtējums un pilnveides iespējas" (2008), Davgavpils universitāte Pieejams: https://www.izm.gov.lv/lv/petijumi-0/091_1.pdf
19. Ministru kabineta noteikumi Nr. 716 (2018), *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem*, Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303371-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitibas-vadlinijam-un-pirmsskolas-izglitibas-programmu-paraugiem>
20. Oļukalne D. (09.04.2013.) *Latvijas Universitātes projekts "Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences paaugstināšana"*. Emocijas un jūtas. Vārdnīca, Rīga:LU. Pieejams:<https://profizgl.lu.lv/mod/glossary/view.php?id=19885>
21. Pirmsskolas mācību programma. *Eiropas Sociālā fonda projekts "Kompetenču pieeja mācību saturā"* ESF projekts Nr.8.3.1.1/16/I/002, Valsts izglītības satura centrs
22. Pudāne I. (2011) "Radošums/kreativitāte" Pieejams: <https://pudane.wordpress.com/2011/10/21/radosumskreativitate/>
23. Sebere S., Miltuze A. (2011) *Latvijas Universitātes realizēta projekts "Pedagogu profesionālās kompetences paaugstināšanai"* Bērnu sociālā un emocionālā attīstība, Rīga
24. Sebere S., Miltuze A. (2022) *Attīstības psiholoģija*. Rīga; Apgāds Zvaigzne ABC
25. Skujiņa V., Beļickis I., Blūma D., Kože T., Blinkena A., (2000) *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC
26. Smukā, I. (2011). *Pedagoģiskā mijiedarbība un skolēnu fiziskā aktivitāte*. Sporta pedagoģijas akadēmija, Rīga, Latvija.
27. Šteinberga A (2013) *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga:RAKA
28. Sudraba, I. (2001). *Mūzika kā pirmsskolas vecuma bērna personības attīstības nosacījums*. Latvijas Universitāte, Rīga.
29. Tēlotājdarbības programma pirmsskolas vecuma bērniem. (2012). Davgavpils.Pieejams:[www.liesmina.lv/Media/Default/dokumenti/tēlotājdarbības%20programma.doc](http://www.liesmina.lv/Media/Default/dokumenti/telotajdarbibas%20programma.doc)

30. Vadlīnijas (2019). *Mācību un metodiskais līdzeklis "Skola 2030"* Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā.. Rīga: VISC.
31. Valsts izglītības satura centrs, (2011). *Metodiskie ieteikumi par bērna sasniegumu vērtēšanai pirmsskolā*. Rīga: SIA "Apgāds Mansards".
Pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/verteshana_pirmsskola.pdf
32. Zuili R. (2015). *Kā izprast mūsu bērnu emocijas*. Rīga: Jumava
33. Ананьев Б.Г. (2001) *Человек как предмет познания*. Питер.
34. Бутенко Л. (2015). *Особенности развития ребенка 4-5 лет*. Pieejams: <https://www.b17.ru/article/39006>
35. Гром Н.А. (2016) *Особенности развития эмоциональной сферы детей старшего дошкольного возраста*. "Концепт" . 86–90.lpp
36. Изард, Л. (1999). *Психология эмоций*. Санкт Петербург: Питер.
37. Сахно, В. (2019). *Возрастные особенности эмоционального развития ребенка*.
Pieejams: <https://razvivash-ka.ru/vozrastnye-osobennosti-emotsionalnogo-razvitiya-rebenka/>

Pielikumi

1. PIELIKUMS. Nodarbība “Taureņa lidojums”

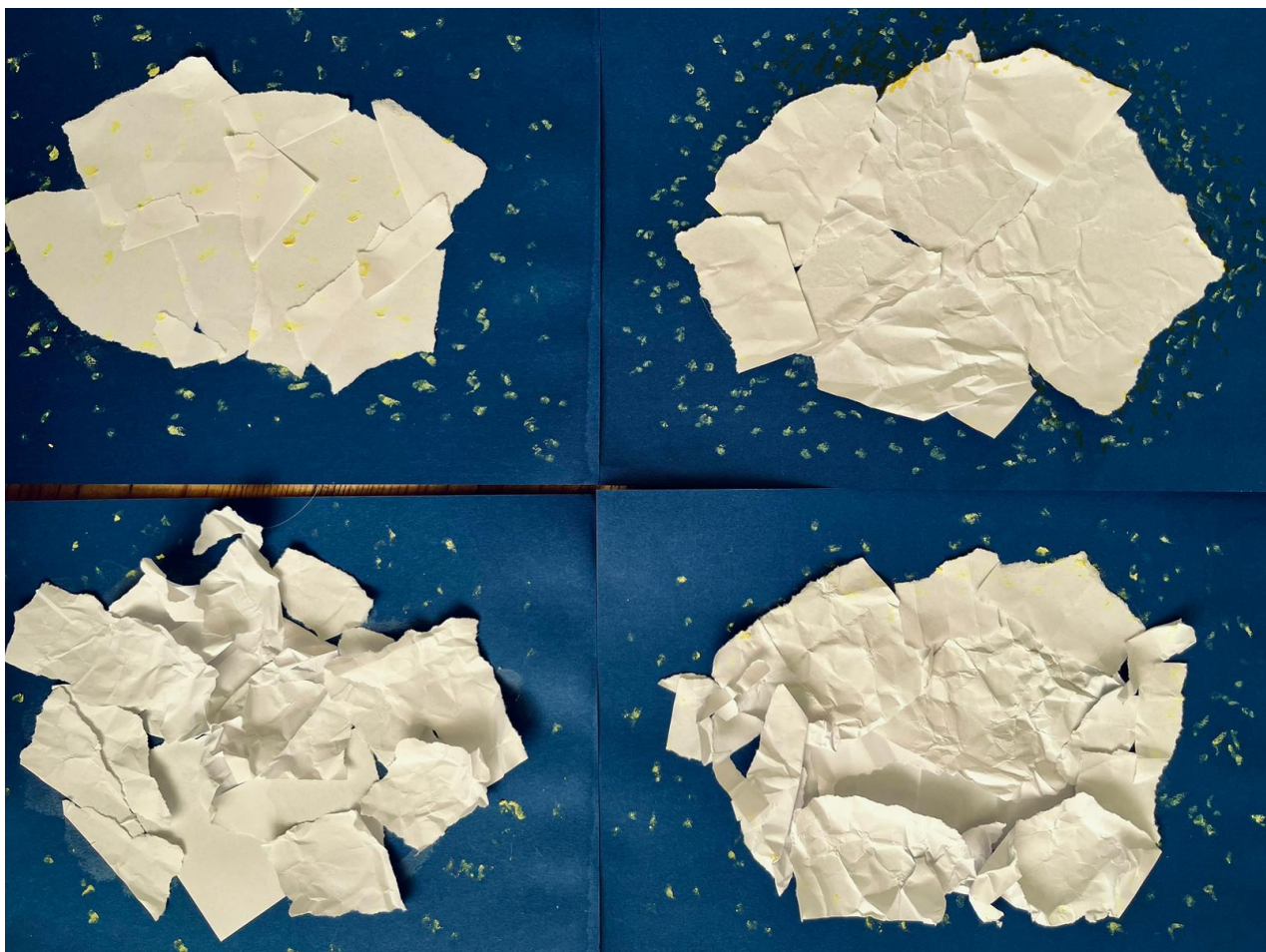


Augsts emocionālā pārdzīvojuma līmenis



Zems emocionālā pārdzīvojuma līmeni

2.PIELIKUMS. Nodarbība “Mākoņu stāsti”



3. PIELIKUMS. Nodarbība “Rakstainās Lieldienu olas”



Augsts emocionālā pārdzīvojuma līmenis



Zems emocionālā pārdzīvojuma līmenis

4. PIELIKUMS. Nodarbība “Kukaiņi kustoņi”



Augsts emocionālā pārdzīvojuma līmenis

5. PIELIKUMS. Nodarbība “Pavasara ziedi”



Augsts emocionālā pārdzīvojuma līmenis



Zems emocionālā pārdzīvojuma līmenis

6. PIELIKUMS. Darba process



GALVOJUMS

Es, _____ Kristena Rakstiņa _____

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

_____ Kristena Rakstiņa _____
(vārds, uzvārds)

(paraksts)

Datums: _____17.05.2023_____